Araştırma Makalesi / Research Article

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Avrupa Kimliği İnşasında Antik Yunan Dünyası ve Helen Medeniyetinin Rolü

The Role of The Ancient Greek World and Hellenic Civilization in the Construction of European Identity

Uğur DOLGUN

Dr. Öğr. Üyesi,
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü
ugurdolgun@yahoo.com
ORCID: 0000-0003-4898-1007

Cilt / Issue: 12(2) 909-939
Geliş Tarihi: 26.02.2025
Kabul Tarihi: 11.06.2025

Atıf: Dolgun, U. (2025). Avrupa kimliği inşasında Antik Yunan dünyası ve Helen medeniyetinin rolü. *Tesam Akademi Dergisi*, *12*(2), 909-939. https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1647220.

Öz

Bu çalışma, Avrupa kimliğinin tarihsel-kültürel inşasında Antik Yunan / Helen medeniyetine atfedilen kurucu rolü, kuramsal ve eleştirel bir bakışla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Avrupa'nın ortak bir geçmişe duyduğu ihtiyaç bağlamında, Helenizmin nasıl seçici biçimde sahiplenildiği ve bir "kültürel ata" olarak konumlandırıldığı incelenmektedir. Çalışma, bu sahiplenmenin tarihsel bir gerçeklikten ziyade modern Avrupa'nın kimliksel kurgularına hizmet eden ideolojik bir tercih olduğunu ortaya koymayı hedeflemiştir. Temel sorunsal, Antik Yunan'ın Avrupa'nın epistemolojik ve siyasal öz-kimlik anlatısında ne şekilde işlevselleştirildiği sorusu etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda temel sorular; "Helenizmin Avrupa'nın kendini 'medeniyetin merkezi' olarak tanımlamasındaki yeri nedir" ve "Bu seçici tarih okuması, 'öteki'nin dışlanmasıyla nasıl ilişkilidir" açılımlarıyla yapılandırılmıştır. Bu yolla tarih, kültür ve kimlik ekseninde Avrupa-merkezci söylemlere eleştirel bir bakış açısı getirilmektedir.

Anahtar Kavramlar: Antik Yunan, Helen uygarlığı, Avrupa kimliği, Türkler, ötekileştirme.

Abstract

This study investigates how Ancient Greece / Hellenic civilization have been discursively positioned as foundational pillars in the construction of European identity. Rather than approaching this connection as a linear historical inheritance, the paper critically examines the selective appropriation of Hellenism as a legitimizing cultural myth within Europe's self-narrative. The research argues that this affiliation reflects less of an objective continuity and more of a symbolic choice shaped by modern identity politics. At the heart of the inquiry lies the question: How has the

The content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercialNoDerivatives 4.0 International License.

image of Ancient Greece been mobilized to define Europe as the cradle of civilization, and what implications does this have for the exclusion of the "Other"? By engaging with the intersections of culture, history, and political identity, the study problematizes Eurocentric historical readings and sheds light on how past imaginaries serve present ideological constructions. It ultimately offers a conceptual lens for understanding identity formation as both selective and strategic.

Keywords: Ancient Greece, Hellenic civilization, European identity, Turks, othering.

Extended Abstract

This study's fundamental assumptions are informed by Europe's genealogy project, particularly by the thesis that identity is a construct born out of a desperately embraced need for origins. The subject is examined through multiple perspectives within the framework of historical and cultural contexts. Europe's political history has been shaped by profound contradictions. While the dominant view in the literature identifies Ancient Greece as its starting point, the division of the Roman Empire into Western and Eastern halves in 395 AD marks a rupture in any notion of a unified European history. This process, corresponding to a fundamental civilizational divergence, unfolded through language and culture, primarily along sectarian lines: the West remained Latin, while the East was Greek. Byzantium, which became a commercial hub by controlling trade routes between the Mediterranean and the Middle East, was a cosmopolitan state oriented towards the East. Moreover, the historical rupture was formalized when Charlemagne, who elevated the Carolingians to imperial status and took the first step toward a pan-European identity by uniting much of Western Europe, was crowned in Rome with the titles Augustus and Pater Europae. More significantly, this event marked Byzantium's transformation—it ceased to be "Rome" and fully assumed the identity of "Constantinople."

Thus, the coherence of assigning Byzantium a role in the vision of a united Europe remains debatable, with Orthodox identity being the primary factor that rendered such an association impossible. Through Orthodoxy, Byzantium not only distinguished itself from Catholicism but also from the West as a whole. Meanwhile, Western Europe defined its identity through Latin Christianity. However, during the Fourth

Crusade in 1204, Constantinople—plundered and subjected to brutal violence under the short-lived rule of the Latin Empire established by Crusader remnants—became a battleground of conflicting identities. The infamous remark of Loukas Notaras, Byzantium's Megas Logothetes, that "I would rather see the Turkish turban in Constantinople than the Latin mitre," or the statement of Gennadios Skholarios, appointed as patriarch by Mehmed the Conqueror after the city's fall, that "the Turkish sword is better than the Frankish bread," exemplifies the political stance and prevailing mindset of the period.

Similarly, the fear that the Turks, having taken Constantinople, would soon extend their dominion over all of Europe led Pope Calixtus III to dispatch a fleet of 16 galleys, which briefly seized control of the northern Aegean islands. Yet, with the collaboration and support of the local Greek population, the Ottoman navy swiftly repelled the occupation. The renowned historian Edward Gibbon observed that nothing could mobilize Byzantine Greeks except their religious spirit, which, according to him, merely bred animosity and hostility. This assessment holds significance for both European and Ottoman history, as a similar sentiment prevailed on both sides. Historians note that upon hearing of Constantinople's fall, Pope Pius II declared, "Now we are truly confined to Europe, our homeland." For the Catholic West, Europe was an all-encompassing identity. Italy, the heart of Western Christianity, saw Petrarch—one of its most celebrated poets—underline in a letter to Pope Gregory XI that while the Ottomans were enemies, the Greeks should be regarded as even worse. Similarly, Voltaire, a leading figure of the Enlightenment, denounced Byzantium as a disgrace to human reason and argued that the Turks were far more rational. The Catholic Church, having been abandoned by the Byzantine emperor and patriarch, deemed them traitors and never forgave them.

As Western Europe identified itself with the Catholic Church—seen as the sole force resisting the "infidel Muslims" and the "barbaric Turks" in the spirit of the Crusades—Eastern Orthodox Christians persistently distanced themselves from a European identity. The traces of this division remain evident even in modern times. When Turkey's EU membership was under discussion, some European intellectuals and parliamentarians argued that if religion were to be a decisive criterion, then Greece—belonging to Eastern Orthodoxy—should also be ineligible for membership. This perspective underscores the framing of Orthodoxy not merely as a branch of Christianity but as a distinct and separate religion.

Ultimately, this study examines two civilizations that have not only diverged but have often stood in opposition to one another in cultural, religious, political, administrative, commercial, and societal aspects. In short, "Western" Europe, in its search for genealogy and origins, has constructed its identity by defining an other, capitalizing on shared enemies, and, at times, forcefully anchoring its foundations in an "alternative" history, one tinged with distinctly Eastern characteristics. Within this context, Byzantium is assigned the role of a bridge between East and West. Today, Greece and the Balkans are considered integral parts of Europe. However, if religion is set aside, the everyday lifestyle and behavioral patterns of a Greek are more similar to those of a Turk than to those of an Englishman, a Swede, or a Pole—just as a Turk's way of life is closer to that of a Greek than to that of an Afghan, a Pakistani, or an Arab.

Giriş

Antik Yunan'ı medeniyetin ve Avrupa'nın kökenine yerleştirerek kurgulanan teoriler, belli noktaları çarpıtılarak Heredot'un *Tarih*[1] eserine dek götürülmektedir. Irksal hegemonyaya dayandırılan ve mitolojik boyutun ötesine geçemeyen bu iddialar[2], coğrafi boyut haricinde tarihsel, kültürel, siyasi, etimolojik çıkarımlar bağlamında Avrupa üzerinden Asya'nın ötekileştirilmesine[3] vurgu yaparken, bu referans ışığında Avrupa Yunanlıların ülkesi şeklinde resmedilmiştir (Karlsson, 2008, s. 11). Heredot'un kaleminde Persliler ile Yunanlılar arasındaki savaş "adaletsizlik ve kana susamışlıkta benzeri olmayan" Doğu despotizmine karşı özgürlük mücadelesi tınıları taşırken, tragedyalarda da Yunan kimliği karşısında rol atfedilen "öteki" sayesinde ana dili Yunanca olmayanları niteleyen "barbar" kavramı icat edilmiştir (Fontana, 1995, s. 14); Yunan filozoflar, yalnızca kendi dillerini aklın dili saymaktaydı (Eco, 1995, s. 24). Barbarlar, Helen kültürü ile dili dışındaki tüm kesimleri işaret ediyordu ve en alt seviyede konuma sahiptiler (Roberts, 2010, s. 49). Her şeyin temelinde bu ayrım yatar; ticaret ve kolonileşme sayesinde kendilerinden olmayanlarla irtibata geçtiklerindeyse, kendilerini 'Yunan' kılan şeyin bilincine varacaklardı: Aynı kandan geliyor -veya öyle olduğuna inanıyor-, aynı dili -veya lehçelerini- konuşuyor, -farklı yerel ritüellerle de olsa- aynı tanrılara tapıyorlardı (Rhodes, 2019, s. 26). Literatürde, konuyu kuramsal boyuta oturtmayı sağlayacak iki tip halk söz konusudur: Tarihsel sürecin ürünü

1 Heredot'un Tarih'i, birçok eserde tarih kitabı olarak gösterilse de, gidip gördüğü yerler haricindeki kulaktan edinilen gerçekliği tartışmalı tanıklıklara, döneme özgü abartılı dile, nefret ve intikam hikayelerine yaslanan mitolojik bir eserdir aslında. Bu yüzden, konunun uzmanlarınca Heredot "tarihin", sakil ancak teknik bir dile sahip Thucydides ise "tarih biliminin" babası kabul edilir. Bu arada ciddi bir ayrıntı, Heredot'un kağıda döktüğü harfleri "phoinikeia grammata" yani Fenike yazısı diye nitelemesidir…

2 Kimlik ile kültüre hayat veren mitolojik temelli iddialar, gerçekliği tartışmalı söylenceler olmaktan çıkıp "birleştirici büyük anlatılara" dönüşmüştür. Avrupa, bu "büyük anlatılar" yoluyla önce Batı'yı yaratmış ve sonra da bu yaratısına teslim olmuştur. Bu sırada, Jean-Baptiste Duroselle'in uzak durulmasını öğütlediği tarihsel 'hata' da sinsice 'geleneğe' dönüş(türül)müştür; tarihçilik ile Avrupa miti ideologluğunun birbirine karıştırılmamasına vurgu yapan kuramcı, Avrupalı tarihçilerin eserlerinde "tarihçi" gibi değil "Avrupalı" gibi düşünmelerini eleştirir.

3 Bu karşıtlığın makro boyutu Doğu ve Batı dikotomisidir. Diğer ayrımsa, kimlik kuramlarındaki "benzerlik" ve "farklılık" bağlamlarıdır. Farklılıklar üzerinden "öteki" kavramsallaştırmasında göz ardı edilen, dönemin Avrupa halkları baz alındığında -ana metinden anlaşılacağı üzere- Yunanlılar ile Persliler arasında farklılıklardan öte benzerliklerin öne çıktığıdır.

halk ve tarihsellik olgusunun dışındaki biyolojik halk. (Geary, 2017, s. 52) Avrupa açısından ikisinde de "biz" ve "onlar" yahut "medeni" ve "barbar" dikotomileri belirleyicidir. Heredot yine sahneye çıkar burada; okur yazarlığın yaygınlaşması ve yazınsal kültürün eğitimsel boyut kazanmasıyla Homeros[4] gibi Heredot'a da kurucu metinlerin babası rolü yüklenir (Goody, 2020, s. 24). *Tarih'*inde, Yunanlılar ile Persler arasında yaşananları savaş olarak anlamlandırmanın ötesine geçerek, konuyu gelecekte kazanacağı bağlamdan bağımsız biçimde medeniyet boyutuna taşıyan odur.[5]

Antik Yunan ve Helen Kökler Tezleri

Kimlik ve tarih arayışındaki Avrupa için Helen medeniyeti, icat edilme zorunluluğu taşıyan ve çaresizce kabullenilmiş bir köken arayışıydı. Yeryüzündeki kara parçalarından çoğunu keşfeden Avrupa'nın kendi kimliğini keşfetmesi daha sancılı sürece işaret etmiştir. Bunu aştığındaysa, uzamsal açıdan sınırları belirlenmiş bir coğrafya olmanın ötesinde bir misyon, hatta -diğer toplumlara örnek olması için- yüceltilen bir idol kimliğiyle kendini lanse edecektir artık. Avrupa'nın "*kültürle yaratılan ilk coğrafya*" olduğunu söyleyen Bauman (2010, ss. 13-19), Avrupa'nın icadının kültürle sınırlı kalmayarak bu kültürü yeşertme görevini de icat ettiğini belirtir. Ayrıca, vazgeçilmez argümana dönüşen "öteki" üzerinden kendini konumlandırma eylemi merkezinde "Avrupacılık" terimini kullanır; asıl vurgusuysa, Avrupa'nın kurguya dayalı özünün "*gerçekten var olan Avrupa'nın önüne geçme eğilimi*" saptamasıdır.

4 Avrupa kimliğindeki kurucu metin misyonu, Homeros ve eserlerindeki pürüzlerin görmezden gelinmesine yol açmıştır. Filolojinin babası Wolf, Edebiyat Teorisyeni Szerb, Karşılaştırmalı Edebiyat Profesörü Puchner gibi uzmanlar, ilgili eserlerin tek kişinin yapıtı olamayacağı hatta Homeros diye birinin varlığının dahi kuşku götürdüğü iddiasındadırlar. "Homeros Sorunu" diye formüle edilen bu varsayım, 19. yüzyıl kuramcılarınca yaratılan bir imgeden öteye gitmediğine yahut yaşasa bile *İlyada* ile *Odysseia* gibi -aralarındaki zaman farkı insan ömründen fazlasına karşılık gelen- iki yapıtın o dönemdeki 24 ozana ait söylencelerin derlenmesiyle oluştuğuna dayanır. Benzer kanılar her dönemde mevcuttur, *Edebi Mutlak*'ta Friedrich Schlegel'in "*Homeroscu şiirin serpilmesinde gördüğümüz, bir bakıma tüm şiirin filizlenmesi; fakat kökler gözlerden saklanır ve Antik Çağ'ın gecesinde anlaşılmaz bir güzellik içinde bitkinin çiçekleri ve dalları beliriverir*" ifadeleri naif bir dille aynı gerçekliğe atıftır.

5 Bu anlamda eserini, -tümüyle negatif tınılar ve önyargılarla şişirilmiş- Huntington'un teziyle aynı kefeye koymasak da, serbest çağrışımlara dayanarak "*medeniyetler çatışması*" tezlerinin çıkış noktası kabul etmek bile mümkün olabilecektir.

Kısacası "Avrupacılık" ve "öteki" mefhumları, birbirlerini etkilemiş[6] ve zihniyet yapılarına birbirleri üzerinden yön çizmiş iki sihirli anahtar vazifesindedirler...

Fransız romancı ve düşünür Malraux'un (2002, ss. 7-8) ilk kitabı *Batı'nın İğvası*, tarafsız kalmaya çabalayan bir gözlemcinin saptamalarıdır: Batı ve Doğu'nun zihinsel kalıplarını çözümlerken, Batı'nın "*tanınma*" ve "*eylemlilik*" tipolojisine karşı Doğu'nun "*dinginlik*" ve "*sessizlik*" içeren yapısallığına dikkat çeker; ilkinin "*kendini aşma*", ikincininse "*evrenin ahengiyle uzlaşma*" peşine düştüğü inancındadır. Tanınma, eylemlilik ve kendini aşma durumlarının, en yalın haliyle Büyük İskender örneğinde kendini dışa vurduğu düşüncesindeyim; Yunan şehir devletlerini birleştirmeyi başaran genç fatih, kudretli Pers ordusunu darmadağın etmiş ve Hindistan'a uzanan devasa bir krallık meydana getirmiştir. Bitmek bilmeyen ihtirasının kaynaklarından biri, seferlerinde yanından ayırmadığı -Homeros'u Yunan kültürünün kaynağı sayan hocası Aristotales'in hediyesi- İlyada'dır. Kazandığı her savaş ve elde ettiği topraklarla dünyanın tahmininden daha büyük olduğunu fark etse de sonu olmayan bu dünyayı zapt etmenin peşindedir. Üstelik bunlar da tatmin etmez olunca, -Makedon Krallığıyla yetinmeyerek- önce tüm Asya'nın krallığına soyunur ve ardından -İlyada'daki Akhilleus gibi- bir tanrıçadan doğma yarı tanrı olduğuna kanaat getirip Yunan şehir devletlerinden tanrısal statüsünü resmen tanımalarını talep eder (Puchner, 2020, ss. 1-15). İşte, Malraux'un Batı tipolojisi göstergeleri! Buradan hareketle, Avrupa'nın iki karakteristik yoluyla kendini kurduğu söylenebilir; "bilinç istenci" ile "keşifte bulunma istenci". İlki soyut Avrupa'yı yaratmıştır, ikincisi fiziki Avrupa'yı.an ba

Sınırları kesinlik taşımayan ve geometrisi sürekli değişen tarih anlayışı yanında kopma, kırılma, altüst oluşlarla şekillenen kaos ortamının belirsizlikleriyle yüklü Avrupa (Morin, 1988, s. 28), özünde -ulus devletlerle çizilen sınırlarına kadar- kurguya dayalı ve karmaşaların yön verdiği soyut bir kavramdır. Bugün dahi bünyesindeki devletleri yekpare bütün saymak güç olduğundan, kesin bir denklem veya formül ortaya atmak pek mümkün değildir: Yunanistan ve Danimarka, İrlanda ve Estonya, İspanya ve Belçika -din saklı tutulmak kaydıyla- toplumsal yaşamın pratikleri ile kültür baz alındığında ne ölçüde birbirine benzerler ve

6 Önceleri Doğu başat kültürdür, maddi yahut kültürel tüm yenilikler Doğu'dan taşınmıştır. Antik dönemde de Haçlı Seferlerinde de yaşanan budur, ta ki Sanayi Devrimi ile Modernleşme projesine kadar. Günümüzdeyse, çalışmanın genelinden de anlaşılacağı gibi aksi yönde bir yer değiştirme söz konusudur.

kesişim noktaları nelerdir? Alabildiğine sancılı ve muğlak bir konudur bu! Bu yüzden en kabul edilebilir tanımlamadır Cologero'nun "*Avrupa'nın her ne olmasını istiyorsak Avrupa odur*" sözü (Çırakman, 2001, s. 29) ve yine bu yüzden Avrupa için en kabul edilebilir beklentidir Eliot'un -Yunan tragedyalarının çevirisini yapacaklara- öğüdü: "*Öyle bir göz gerekli ki bize, geçmişi günümüzle aradaki tüm karakteristik farklılıklarıyla birlikte geçmiş olarak görebilsin, ama aynı zamanda öyle canlı görebilsin ki o geçmiş bize bugünümüzmüş gibi güncel görünsün*" (Onay, 2010, s. 5).

Kültür, tarih ve sosyal psikolojiyi kompleks bir kompozisyonda kıvama sokan bu ayrım, Avrupa mirasında -yansıması çağlar boyu sürecek- emperyal perspektife dönüşür ve kuramsal açıdan "tarihselleştirme" süreci tamamlanır: Pagan Avrupa'dan Hıristiyan Avrupa'ya ve ondan Aydınlanmacı/seküler[7] Avrupa'ya geçiş. Tarihin başlangıcından itibaren, eşsiz bir Avrupa tasarımı için seçilmiş kurucu tarihsel anların idealleştirilmesi ve bunlara karakteristik özellikler yamanmasıdır yaşanan. Epik boyut kazanan tarihsel anlatıyı stilize etmek, farklı çağlar ve farklı olaylar arasında karmaşık ilişkiler tesis ederek onları Avrupa'nın özüne ilişkin anlatıya büyüleyici boyut kazandıracak biçimde gün ışığına çıkarma işlemine tabi tutmakla mümkün olabilmiştir (Corm, 2011, s. 72).

Bu "Avrupacılık" oyununda, -daima sahnenin önünde yer almak isteyen ve bu uğurda tarihsel kayıtları kılıfına uydurmaktan çekinmeyen bir halkın şoven tutkularını kamçılar biçimde- gerçekliğin çarpıtılması başrolü oynar (Springborg, 2020, s. 193). Bu sayede, dünya tarihini kendi hükümranlığına atıfla oryantalist perspektiften inşa eden Avrupa-merkezci bakış açısının içinde bir kimlik daha belirginleşir: Avrupalılığa soy kütüğü yaratma projesinde kendilerine mecburen 'Avrupa'nın Helen yerlileri' misyonu biçilen ve aşırılıklarına hoşgörüyle yaklaşılan, -Avrupa'nın atası payesine referansla kendisine elitist imajlara dayalı

7 Aydınlanmacı gelenek, düşünce gibi toplumu da sekülerizme emanet etmiştir. Yani pagan Helen Uygarlığının yeniden yeşertilebilmesi için koşullar gayet uygundu. Örneğin Gibbon, Roma'nın çöküşünü barbar saldırılarından çok Hıristiyanlığa bağlamıştır.

üst kimlik atfetmiş- Antik Yunan-merkezci nüve[8]… Sonuçta, Helen medeniyetinin keşfiyle Avrupa'nın dayanak noktası Yunan kültü olunca, Avrupa mekândan bağımsız biçimde kendini medeniyetin merkezine konumlandıracak argümanlara kavuşmuş (Hentsche, 2021, s. 11) ve tarih sahnesinde rol kapan "*Avrupa fikri*" de sonsuza dek devinim gösterecek biçimde varlık kazanmıştır (Delanty, 2013, s. 7).

"Öteki" algısı üzerinde bina edilen zihniyeti, Yunanlılara özgü sayma noktasında kaynakça zengindir. Her yabancıyı barbar, her barbarı kendilerinden aşağı ve düşman addetmişlerdir. Aristoteles ile Platon'a göre, barbar devletlerin insanlık adına hiçbir hak ve iddiası olamazdı. (Kant, 1903, s. 7) Aristoteles *Politika*'sında, -Homeros'a öykünerek- Troya Savaşını medeniyet bağlamında genelleştirip Avrupa ile Asya arasındaki çatışmaya evirir. Bu süreçte, Yunanistan da Atina'yla özdeşleşmiştir. Platon *Devlet*'te otoriter yönetimleri betimlerken, -Perslilerle savaşta Yunanistan'ın yanında saf tutsa da Atina'yla mücadelesini sürdüren ve Peleponez Savaşı'nda ona diz çöktüren şehir devleti- Sparta'ya işaret eder. Yine de Yunan şehir devletlerinin, yoğun kendindelik bilinci ile güçlü kimlik duygusuna sahip oldukları yadsınamaz. Birbirleriyle çatışsalar da

8 Tek tanrı teolojisi ve Batı kimliğiyle özdeşleş Hıristiyanlığa rağmen varlığı muhafaza edilen ve popüler kültürde canlı tutulan Helen mitolojisi ile çoktanrılı tragedya geleneği bunun ispatıdır. Mesela 20. yüzyılın gözde eserlerinden Carl Off'un *Carmina Burana*'sının yetmiş altıncı şiirinde, yarım gün boyunca bir tanrıçanın cinsel yönden tatmin edilmesi anlatısıyla karşılaşırız. Ayrıca, -MÖ 429'da Sophokles'in yazıya döktüğü ve 20. yüzyılda Freud'un ilk çocukluk döneminin cinselliğine bağlı kompleksler etrafında kuramsallaştırdığı-*Oedipus*'un dünya edebiyatının en mükemmel olay örgülerinin başında kabul edilmesi rastlantıdan ötedir. Asıl meseleyse hepsinden derinliklidir, semavi dinlerde Tanrı kavranamayan bir ilahi güçken, Yunan'da beşeri boyutlara indirgenerek insanlarla beraber hayatın içinde yer alan biçimde resmedilmesi yahut tanrılarla mücadeleye girişerek zafer kazanan, onlarla boy ölçüşen, ilişkiye girip çocuklarını doğuran Yunanlı tipolojisi, bir toplumun bilinçaltı unsurları açısından çok şey söylemektedir. Kendine üstü kapalı bir yarı tanrısallık bahşetmiştir Helen uygarlığı. Homeros'ta tanrıların dünyası, insanların dünyasının çeşitlemesidir. Oysa metafizik bir güç olan Tanrı, insanın yüreğine ve düşüncesine dehşet salar; Kierkegaard'ın Hz. İbrahim özelinde Tanrı, iman, etik, görev, varoluş konularını masaya yatırdığı şaheserinin *Korku ve Titreme* adını taşıması boşuna değildir. Helenist düşünceyse, her şeyi insanileştirerek bilince giden kapıları aralamıştır. Konuyu açıklayıcı bir örnekle sona erdirmek gerekirse; bugün Yunanlar, geçmişleri hakkında ortak bir görüşe sahip değildirler. Helenizmi savunan laik elitler ile Ortodoksluğa/Bizans kilise geleneğine bağlı halk kesimleri arasında sosyo-kültürel gerilimler söz konusudur. Bizim Türk-İslam Sentezine benzer bir işlevselliğe sahip olan Helen-Hristiyanlığı Sentezi, bu karşıtlık bağlamında bir köprü görevi üstlenmeyi amaçlamış ancak kabul görmemiştir; Ortodoks Kilisesi'nin sembolize ettiği kimlik, uzun süre hem kamusal hem de siyasi alanlarda baskınlığını korumuştur (İnalcık, 2008, s. 263).

gelecek kuşaklara bıraktıkları miras *kimlik* olgusudur.[9] Avrupa benliğinde ulusal karakterlere değindiği çalışmasında Herzfeld'in (2010, s. 172) örneğini Yunanlılardan seçmesi boşuna değildir, "*özgürlük-sever*" ve "*yazgılarının efendisi*" oldukları inanışına dayanan ulusal söylemlerin günümüzde de yüreklerine ve zihinlerine şüpheye yer bırakmayacak biçimde nüfuz ettiğini saptar. Tarihçi ve siyaset bilimci Wood (2009, s. 42) da benzer fikirdedir; Heredot'un Yunanlılar ile Perslerin savaşı anlatısında veya tragedyanın babası Aiskhylos'un *Persler* oyununda vurgu hep "özgürlük" temasınadır: Zorba Perslilere karşı özgürlük tutkunu Yunanlılar. Hippokrates (2004, s. 68) ise, Asya ve Avrupa'nın farklılıklarını coğrafi determinist[10] yaklaşımla serimler; Doğu'nun durgun ve uyuşukluk yaratan iklimine karşı Batı'nın düşünceyi harekete geçiren ve insanı uyaran mevsimsel koşulları. Burada yeniden Aristoteles'in *Politika*'sına dönersek, -bu sefer de Hippokrates'in yansıması kendini göstererek- Asyalılar, Avrupalılar ve Yunanlılar arasında kıyaslamaya gider. Soğuk iklim sayesinde, Avrupa halkları ruhen olgunlaşmakla beraber yetenek ve zekâ kıstaslarında eksik olduklarından, kısmi özgürlüklerine rağmen ne siyasi bilinçleri ne yönetme yetileri gelişmiştir. Sıcak iklimdeki Asya ırkları, yetenek ve zekalarına rağmen ruhtan yoksun olduklarından fizik ve karakter noktasında olgunlaşamamıştır; üstelik ülkelerindeki despot yönetimler itibariyle tebaa olmanın ötesine geçemediklerinden, ne kendilerinin efendisi olma becerisine sahiptirler ne özgürlük bilincine. Coğrafi açıdan ikisinin ortasındaki Yunanlılarsa, iki medeniyetin pozitif niteliklerini barındırırlar; ruh ve zekâya aynı anda sahiptirler, özgürlük bilinci ile siyasi gelişme evresinin zirvesine

9 Bahsi geçen "miras" ve "kimlik" konularına değinen Rhodes (2019, s. 23), Antik Yunan tarihinin Avrupa'nın geçmişini şekillendirmedeki rolünün altını çizer ve üç ana döneme ayırır: MÖ 800-500 yıllarını kapsayan Arkaik Dönem, MÖ 500-323 arasındaki Klasik Dönem ve MÖ 323-146 yıllarına denk gelen Helenistik Dönem. Büyük İskender'in MÖ 4. yüzyıldaki fetihleri sonucunda Helen kültürü, Doğu Akdeniz ile Yakın Doğu'da hâkim sınıfların dili ve kültürü hâline gelmiştir. Ardından, Yunan dünyasının ardılı olan Romalılarca özümsenmiş; böylece Helen etkisi, Akdeniz çevresine egemen olan güçler tarafından kendi miraslarına dahil edilmiştir. Roma'nın batı bölümünün -kuzeyden gelen ve bugünkü Avrupalıların ataları arasında yer alan topluluklarca- yıkılmasının ardından, bu kültürel miras söz konusu gruplarca devralınmıştır. Bu miras, politik düşünceden felsefeye, Yunan mitolojisini canlı tutan edebiyattan görsel sanatlara, klasik mimari stillerden düşünme biçimlerine kadar pek çok alanda günümüz Avrupasının ayrılmaz parçasına dönüşmüştür.

10 Coğrafi determinizm, 18. yüzyılda Romantikler'de yansımasını yeniden bulur. Duygular, coşkunluk, özgürlük, bireysellik temalarını kutsayan Romantizm, -iki yüzyıl sonra postmodernizmde de rastlanılan- meta tarih anlatısı yerine küçük ve özgün topluluklar ile kültürlerini öne çıkartınca, Hellenomani -Rönesans ve Aydınlanmayla yakaladığı popülariteye ilaveten- yeni bir cepheye kavuşacaktır.

ulaşılmasıyla da diğer halkları yönetme gücünü ellerinde tutarlar. (Bernal, 2004, s. 197)

Gelecekte bunlara, entelektüel yaşamın tatminini sağlayan her şeyin Yunanlılardan alındığı kabulleri eklenecektir.[11] Batı felsefesinin zirvelerinden Hegel'in "*Avrupa'da kültürlü bir kişi, hele d*e biz Almanlar, Yunanistan adını duyduk mu kendimizi anayurdumuzda sanırız" (Byung-Chul Han, 2024, s. 12) vecizi ile "Yunanlıların yaktığı düşünce meşalesini Almanların yanık tuttuğu" (Şâyegân, 2008, s. 26) inancı, İngiliz Romantiklerinden Shelley'nin "Biz hepimiz Yunanlılarız" (İnalcık, 2008, s. 263) böbürlenmesi veya aynı ekolden Coleridge'in insan mizacını kastederek "kişi ya Platoncu ya Aristo*telesçi doğar*" (Wood, 2009, s. 94) saptaması, tarihçi ve devlet adamı Maine'nin "*tabiatın kör kuvvetleri bir yana, kainatta hareket eden ne varsa kaynağı Yunan*" (Meriç, 1996, s. 10) yargısı durumu yeterince açıklar. Üstelik, İstanbul'u yeniden "Constantinople" kimliğiyle hayal eden Chateaubriand ile "*Türkler buradan geçti… Her şey harabe ve her şey matem*" ağıtını satırlarına taşıyan Hugo kalibresindeki edebiyatçılar (Spiridovitch, tarihsiz, s. 11), Yunan medeniyetine tutkulu hayranlık beslemelerinden ötürü Türk imajını eserlerinde daima olumsuz tınılarla[12] işlemişlerdir.

Son dönemlerdeyse sosyal bilimlere karşıt kuramlar dahil olmuştur. Avrupa-merkezcilik eleştirisinde Amin (2007, s. 16), Yunan miti ile Yunanseverlik çılgınlığına "Hellenomani" tanısını koyar; ayrıca Antik Çağın büyük medeniyetleri içinde Mezopotamya, Mısır, İran, Antik Yunan'ı sayarken, merkeze ilk ikisini yerleştirir ve Hıristiyanlığı önceleyen

11 Karl Marx'a da parantez açmak gerekir. Sosyal bilimlerin çehresini değiştiren Marx'ın, Batı tarihini Antik Yunan'la başlatması Rönesans ile Aydınlanmanın devrimci etkilerinin ardından Helen Uygarlığı adına yeni bir milat olmuştur. Batı eksenli teorilerinde Marx, "ötekileştirdiği" Doğu'yu Asya Tipi Üretim Tarzı perspektifinde konumlandırır. Osmanlı, Hindistan, Çin ve Rusya gibi kadim Doğu uygarlıklarına yönelik görüşlerinin ifadesi ATÜT, toplumsal yaşamın temelini oluşturduğunu varsaydığı üretim tarzları içinde en ilkelidir.

12 Bu nefret ve kökeni çok katmanlıdır: Hıristiyanlık karşısında "kâfir" ve "sapkın", Avrupa karşısında "öteki" ve "barbar", ırk noktasında "aşağı" ve "Asyalı", kültürel bağlamda Hint Avrupa dil ailesi yerine Ural-Altay dil ailesine mensup, tarihsel açıdan Avrupa'nın en büyük imparatorluklarını dolaylı veya doğrudan şekilde tarih sahnesinden silmiş, bazı Avrupalı toplumlara uzunca süre "efendi" olmuş bir uygarlık imajı bu önyargılar için fazlasıyla yeterliydi… Avrupa için Türkler, sadece dinleriyle değil her anlamda ötekidir. Cemil Meriç'in Umrandan Uygarlığa kitabının ilk sayfasındaki, "Bütün Kur'an'ları yaksak, bütün camileri yıksak, Avrupalının gözünde Osmanlıyız; yani … Karanlık, tehlikeli, düşman bir yığın!" satırları son derece net ve kesin bir gerçekliği yansıtır.

son bin yılda sahne alan Yunan'a şaibeli rol atfeder. Avrupa-merkezcilik yanında oryantalizme de sıcak bakmayan Hobson (2022, s. 18), uygarlığın kaynaklarını Doğu'da aramakta ve Avrupa'nın yegâne kaynak kabul ettiği Helen medeniyetinin özündeki Antik Mısır kökenine işaret etmektedir. Rhodes (2019, s. 24), gelişimini tamamlayamamış Yunanlıların güneyi ile doğusundaki Mısır ve Yakın Doğu'daki "öteki" halkların çok daha ileri durumda bulunduğunu ve Yunanların onlardan etkilendiğini belirtir. Lang (2018, s. 40), Helen Medeniyetinin atılıma geçtiği dönemde uygarlığın beşiğinin Mezopotamya olduğu ve Yunanlıların çoğu hususta buradan esinlendiği hatırlatmasını yapar. Fenomenolojinin kurucusu Husserl (1994, s. 37) Babil, Mısır, Hint, Çin uygarlıklarının düşünsel anlamda daha ileride olduğu ve Yunan medeniyetinin bunlara dayandığı görüşünden hareketle oluşturur kuramını; hepsi aynı düzleme oturan bu felsefi gelenekler, tek kültür idesi bünyesindeki farklı tarihsel biçimlenişlerdir. Roberts (2010, ss. 44-46), Yunan ve Roma orjinli bir Avrupa inşasına yeltense de MÖ. 800-300 arasında -Avrupa'nın kökeniyle ilişkilendirdiği- Ege medeniyetinin aslında Mezopotamya ile Mısır'dan beslenmiş Minoslulardan vücut bulduğu, Avrupa kimliğinin de Minoslulara ait söylencelerin Sami alfabesiyle yazıya dökülmesi sayesinde var olabildiği itirafında bulunur. Tarihçi Dawson (1976, ss. 23-27) için[13], coğrafi açıdan Asya'nın kuzeybatıya uzanan parçasını oluşturma dışında işleve sahip olmayan Avrupa, medeniyet açısından da kültürel birliktelik yetkinliği sergileyememiştir; -ticaret ve sömürgecilik aracılığıyla Batı'ya ulaşan- Doğu orijinli kültürlerle karşılaşma noktası olmak ve onlardan ilham almak dışında bir anlam ifade etmez. Avrupa'daki yerel toplulukların sahneye çıkışını da, Batı'nın barbar kültürleriyle değil Batı Asya'nın medeni kültürlerinin Akdeniz, Tuna Nehri, Atlantik ve Baltık Denizinden sızarak

13 Ünlü tarihçi Christopher Dawson, Avrupa ve Batı medeniyetlerini ele aldığı çalışmalarında Antik Yunan'a yalnızca birkaç paragraf ayırmış; asıl kurucu etken olarak Roma İmparatorluğu'nu ve Hıristiyanlığı öne çıkarmıştır. Benzer şekilde, önemli düşünür Paul Hazard da klasikleşmiş eseri Batı Düşüncesindeki Büyük Değişme'de Antik Yunan'dan neredeyse hiç söz etmez. Avrupa'nın fikrî şekillenmesini Roma, Hıristiyanlık ve Orta Çağ üçgeninde açıklar. Helen uygarlığına önem vermeyen bir diğer isim, tarihçi Jules Michelet'tir. O da Avrupa'nın temellerini Roma İmparatorluğu üzerine kuranlar arasındadır. Saygın tarihçilerden Remi Brague, Avrupa: Roma Yolu adlı eserinde Avrupa'yı Roma ekseninde tanımlar. Ona göre Avrupa, Romalı olduğu için bir ölçüde Yunan sayılabilir; ancak Yunan olmakla Romalı olmak aynı anlama gelmez. Gordon Kerr, Avrupa tarihini doğrudan Roma ve Charlemagne (Şarlman) ile başlatır. Farklı bir yaklaşım geliştirerek Avrupa'yı krallar ve savaşlar yerine halklar üzerinden anlatmayı seçen William A. Pelz de tarihsel başlangıç noktasını Roma'ya yerleştirir. Bu bakış açısını benimseyen düşünürlerin sayısı az değildir. Onlara göre Avrupa kimliğini ve medeniyetini belirleyen temel, Pagan-Helen kültüründen çok Latin-Romalı ve Hıristiyan kökenlerdir.

rahatça gelişebilecekleri ortamlara kavuşmalarıyla ilişkilendirir. Bunların kılavuzluğunda kendini kuran Yunanistan, bugünkü Avrupa geleneğinin alt yapısını teşkil eden klasik medeniyeti doğuracaktır. Helenizm olmasa Avrupa'nın ortaya çıkamayacağı savlarını, Antik Yunan'ı Doğu Akdeniz ile Helen Anadolu'sunun ürünü gördüğünden ciddiye almaz. Yunan medeniyetinin Avrupa'ya aktarımını, Akdeniz'in uygarlaş(tırıl)mış Helen dünyası ile Batı Avrupa'nın barbar halkları arasında köprü vazifesi gören Roma'ya bağlar. Meşaleyi Yunandan devralan Roma, Hıristiyanlığı kabul ederek modern Avrupa'nın temellerini atacaktır. Bazı kuramlarda da Yunanistan ve Roma'yı takip eden evrede Charlemagne Efsanesi[14] sahne alır. Yine de Avrupa kimliği ile karakterinin gerçekliğini, Alman anayasa hukukçusu ve siyaset felsefecisi Carll Schmitt (2004, s. 308) kadar orijinal ve özlü betimleyebilen olmamıştır: Platon'un "mağara" alegorisi temelinde yapar tanımını; mağaranın içinde arkaları kapıya dönük zincirlenmiş oturan kölelerin mağaranın girişinden duvara yansıyan gölgeleri gerçeklikle özdeşleştirmeleri…

Avrupa'nın oluşumuna dair kendine has özgünlük içeren üçüncü grup teoriler de vardır: Brague (1995, ss. 20-25), Avrupa'yı kurucu nitelikteki 'ikili bölünmelerin' bileşkesiyle tanımlar. İlki kuzey-güney ekseninde, Yunanlılara ait Akdeniz havzasını 'Batı' ve dünyanın kalan kısmını 'Doğu' kimlikleriyle ayrıştırır. İkincisi yine Akdeniz havzasında doğu-batı ekseninde, İslamiyet ile Hıristiyanlık çatışması etrafında gerçekleşir. Üçüncüsü Hıristiyanlığın kendi içinde, Latinler ile Bizans yahut Katolik Batı ile Ortodoks Doğu arasındaki kopuştur. Dördüncü bölünme Batı Hıristiyanlığında vücut bulur, kuzey Protestanlığı seçerken güney Katolik kalır; diğerlerinden farkı, Hıristiyanlıkla özdeşleşmiş Avrupa'yı tartışma konusu yapmamasıdır. Delmas (1973, ss. 5-9), ise daha bütüncül ve katmanlı

14 Charlemagne'nin, Avrupa tarihinin kurucu lideri unvanına rağmen karşıt unsurlara referans veren çalışmalar da mevcuttur. *Vita Karoli Magni*'de hezimet sayılan Roncevaux Geçidi Muharebesi, Frank İmparatorluğu'nu genişletmek için İber Yarımadası'na düzenlenen seferin stratejik hatalarla sarpa sarması yanında İspanya'da düzenin sağlanamaması nedeniyle eleştirildir. İttifak çağrısındaki Endülüs'ün Müslüman liderleriyle uzlaşılamamış ve Pireneler'den geri dönerken Basklılarca tuzağa düşürülüp bir hezimete daha uğratılmıştır. Roger Collins (1990: 103) bu hezimetin -Avrupa'nın Kurucusu Charlemagne klişesinin versiyonlarından- *Roland'ın Şarkısı*'nın gölgesine gizlendiğini belirtir. Orta Çağ Avrupası'nın kültürel ve dini anlatılarında öne çıkan bu epik şiirle, Frank ordusunun kahramanlıklarına ilaveten Hristiyanlığın İslam'la mücadelesi idealleştirilmiş ve Charlemagne Hıristiyanlığın üstünlüğünü temsil eden mitolojik sembole dönüşmüştür. Asbridge (2012:88) bir detaya daha dikkat çeker; Pireneler'den çekilirken Basklılarca pusuya düşürülmesine rağmen, söylencede Basklıların yerini Sarazenler almış ve Hristiyanlık ile İslam arasında dinsel çatışmanın simgesel fitili ateşlenmiştir.

bir perspektifin peşindedir: Avrupa'yı yerleşik anlayışla Yunan, Roma ve Yahudi mirası addeden görüşlerin ötesine geçilemedikçe eldeki veriler "soyut düşüncelerden ibaret" kalacağından daha kompleks bir içerikte ısrarcıdır. Elit kesimlerin 'Avrupa arayışına' göndermede bulunarak, 'Avrupa bilincinin' bahsedilen üç medeniyetin "etik değerleri" yerine moderniteyi hazırlayan -İngiliz, Fransız ve Sanayi devrimleri, burjuva kültürü, proleterleşme gibi- "somut olgulara" yaslanması gerektiğini savunur. Antik geçmişe referans ihtiyacında, "tarihi kurma" görevi kıtaya adını veren Europa mitinden gerilere uzanarak "yazıdan önceki dönemlere" inmeli ve Irkutsk, Brassempouy, Willendorf, Lespugue Venüsleri[15] gibi antik buluntular üzerinden kültür inşası hedeflenmelidir. Avrupa'ya ilişkin daha yakın tarihli göstergelerse, "keyfi tercihler" yerine "somut gerçeklikler" etrafında kurgulanmalıdır. Avrupa'nın "ne olduğu", "nasıl kurulduğu", "sürekliliklerin oynadığı rollere" ait belgelerin 8. ve 9. yüzyıllardaki Karolenj İmparatorluğunu işaret ettiğini belirtir; fakat, İslam Medeniyeti olmasa Karolenj Avrupası'nın ortaya çıkamayacağını itiraf etmekten de çekinmez.[16]

15 Fransa'daki Haute-Garonne'de bulunan mamut dişinden Lespugue ile Brasssempouy'de keşfedilen fildişinden Brasssempouy ve Avusturya'daki Oolitik kireçtaşından Willendorf Venüslerine yapılan karbon14 testlerinde MÖ 25 bin civarlarına ait oldukları belirlenmiştir.

16 Unutulan Yunan klasiklerinin Arapçaya çevrilmesi ve oradan Avrupa'ya sirayeti üç devrimsel sonuca yol açar: İlki, Avrupa'da Rönesans'ın alt yapısı temellendirilip Aydınlanma'nın kapısı aralanacaktır. İkincisi, Rönesans'la birlikte Avrupa'nın kendisini Helen Medeniyeti'nin mirasçısı saymasına yol açan bakış açısı belirecektir. Pozitivist Aydınlanma düşünürlerinin ruhban sınıfı ile kiliseye tepkisellik neticesinde Hıristiyanlıkla bağlarını koparmaları da pagan Yunan düşüncesinin parlatılmasında belirleyicidir. Üçüncüsü, Yunanlılara bir perspektif imkânı sunarak, Yunan milliyetçiliği ile Yunan Devletinin kurulmasına düşünsel ve eylemsel fonksiyonellik sağlar. Kısacası, "modern" Avrupa akılcı felsefenin yaratımını Yunan'a endekslerken, Doğu düşüncesini "mistizmle" özdeşleştirmiş ve yüzyıllardır taşıdığı "Orta Çağ karanlığını" üzerinden çıkartıp Doğu'ya yamamıştır.

Europa: Avrupa'nın Kökenine İlişkin Multi-Disiplinel Bir Okuma

Europa mitine[17] değinilmişken, bazı noktalara farklı bir okumayla yaklaşılması gerektiği inancındayım. Bu miti konu edinen ve benzer temalar etrafında dönen birçok çalışma mevcuttur: Hesiod'un *Theogony*'sinde Titan Oceanus ile Titan Tethys'in kızı, Homeros'un *İlyada*'sında Phoenix'in kızı, Heredot'ta Fenike Kralı Agenor'un kızı ve Phoenix'in kardeşidir. Ancak üzerinde daha fazla ittifak edilen versiyon Heredot'unkidir. Ayrıştırıcı nokta, Heredot ile takipçilerinde Europa kültü Yunanlı değil -"mor halk" diye tanımladığı- Fenikelidir; lâkin Antik Yunan'a yaslanan Avrupa kültür geleneği peşindeki Aydınlanmacılar aracılığıyla birkaç yüzyıl sonra Helen kimliğine iltica edecektir. Güzelliğiyle aklını başından aldığı -kar beyazı şirin bir boğa kılığına giren- tanrıların başı Zeus tarafından kaçırılarak tecavüzüne uğrar. İçi özlemle yanan Kral Agenor, kızını bulmaları için üç oğlunu -Phoenix, Cilix ve Cadmus- görevlendirir. Çocuklar tüm uğraşlarına karşın kız kardeşlerini bulamazlar ama Phoenicia, Kilikya, Thebes bölgelerinde yeni yerleşim birimleri keşfeder ve onların kurucu babaları olurlar. (Cartwright, 2018) Ozan Hesiodos'un anlatısındaysa, Europa Girit adasında yeniden karaya çıkıp kendisine aşık ettiği Girit Kralı Asterius'la evlenir; Zeus'un tecavüzü neticesinde doğan üç çocuğunu Asterius sahiplenirken, bunlardan biri sonradan kral olacak Minos'tur. (Steniz, 2016, s. 237)

Burada disiplinler arası okuma ve belli ayrıntıları merkeze çekme suretiyle, alt metne dair bazı ipuçlarına ulaşılabilir. İlki, -Kral Agenor alegorisinde- 'yokluğu' özlemle kendisini her geçen gün daha fazla hissettiren ve çaresizlik barındıran hummalı bir çabayla sürdürülen Europa '*arayışı*'dır. İkincisi, keşfedilen yerleşimlerin sahiplenilmesiyle prenslerin kuruculuğunu üstlendiği yeni topluluklardır. Üçüncüsü, Fenike'li Europa'nın Yunanlıların baş tanrısınca tecavüze uğraması ve Avrupa düşüncesinde Yunanlılığa terfi etmesidir. Dördüncüsü de, Zeus'un tecavüzüyle doğan -Asterius'un sahipleneceği- çocukların varlığıdır. Konuyu daha da belirginleştirmek için bir yol haritası oluşturalım:

17 *Europa* efsanesi ilk kez MÖ 2. yüzyılda Siraküzlü Moskhos tarafından yazıya geçirilmiş ve asırlar sonra Romalı şair Ovidius'un Metamorphoses metninde ölümsüzleşmiştir. Bu eser, Homeros destanlarıyla birlikte Avrupa'nın kurucu metinlerindendir. Pagan mitolojisindeki şiir ve hikâye anlatıcılığının mükemmel birleşimi sayılan metin, Yunan ve Roma mitlerinden iki yüz elliden fazla anlatıyı bir araya getirirken *Narcissus, Pygmalion, Daphne ve Apollo, Icarus ve Daedalus* onun sayesinde günümüze ulaşır. Europa'nın bilinen ilk görseli, boğanın üzerine binip boynuzlarına tutunmuş şekilde resmedildiği Vatikan Müzesindeki MÖ 550'den kalma kırmızı amforadır; onun kadar meşhur diğer tasvir Selinous Tapınağındaki kabartmadır.

Europa ile Avrupa'nın kimlik arayışını -ve dünyalara bedel 'güzelliğiyle' Avrupa'nın kendine biçtiği 'idealize edilmiş' uygarlık misyonunu-; Tanrı Zeus'la, diğer uygarlıklar karşısında kendisine başat rol bahşeden Helen Medeniyetini; Kral Agenor'la, modern toplumun en temel çıktılarından ulus-devlet olgusunu, üç prensle -ulusal kimlik arayışıyla tâbi oldukları devletlerden kopup kendilerininkini kuran Belçika, Norveç, Lüksemburg gibi- küçük devletçikleri, Girit kralı Asterius'un sahiplendiği çocuklar sembolizminde de ulusal kimlik olgusunu çıkarsamak olasıdır. Zeus'un kar beyazı boğa kılığı rastlantıdan ötedir, boğa tüm inanışlarda doğuşun ve yeni başlangıçların sembolüdür; ayrıca Akad, Asur, Babil kültürlerinde güç, verimlilik, cesaret ve dölleyicilik simgesidir. Europa'yı dölleyen kar beyazı boğa, şüphelerden uzak ve temize çekilmiş yeni başlangıçlara karşılık gelir. Freudvari okumayla bilinçaltına projektör tutulduğunda, bu söylence 'toplumsal soyağacı arayışı', 'aidiyet ihtiyacı', 'köksüzlük', 'medeniyet inşası', 'tarihsel geçmiş', 'etnisite' ve 'kimlik' hususlarında çok katmanlı anlamsallıklara bürünür.

Kral Agenor sembolü yerine -monarşi ve hanedanlıkları ardında bırakan Avrupa ülkeleri kendilerini etnik kimlikleriyle tanımladıklarından- 'ulus devleti' ikame ederek işe başlamalıdır. Avrupalı devletler, tarih ve şecere arayışıyla ulusal tarihyazımında geçmişlerine inmeye kalktıklarında özellikle etnisite raddesinde çıkmazlara girmişlerdir. Kendilerini uzlaşılara dayalı kesinliklerle -dönem itibariyle kabul edilebilir- topluluklara dayandıramayınca, etnik kimlik arayışlarının boşluğunu kültürel kimlik yoluyla doldurma uğraşısı alacaktır. Sonraki dönemlerde etnik anlamda grift ve tartışmalı Cermen ve Anglosakson kökler tezleri kapsayıcı şemsiye vazifesine bürünüp üst kimlikleri tesis edecekse de, medeniyet ve kültür bağlamında köklü ve derinlikli Antik Yunan'la özdeşleşme mecburiyeti dışında alternatif söz konusu değildir. Burada beliren sorunsal, Avrupa genelinde benzer çıkmazlara gebedir: 'İngiliz' adına ilk din adamı ve tarihçi Bede'in MS 731'deki *Ecclesiastical History of the English People*'ında rastlanır; etnik kimlikleri -tarih boyunca farklı toplulukların iz düşümüyle vücut bulmuş kaotik bir yapısallığa sahip- Cermen kavimleri, Vikingler, Normanlar, Romalılar ve diğer halkların izlerini taşır (Higham, 2009, s. 155). Ataları Frankların MS 5. yüzyılda Galya'ya yerleştiği 'Fransızların' kökeni yine aynı karmaşalarla sarmalanmıştır; Cermen kabileleri, Normanlar, Keltler, Romalılar ve diğer Orta Çağ toplulukları. Geçmişleri daha gerilere uzanan 'Almanlar' da benzer çıkmazlarda kısılıp kalmışlardır; MÖ 2000'ler itibariyle Germenlerin Almanik, Skandinav ve Doğu boyları halinde Avrupa'da yayılım gösterdikleri ve Roma'ya akınlarda bulundukları sırada Vizigotlar,

Vandallar, Ostrogotlar, hatta Avrupa Hunlarıyla yakınlaşınca soyları karışmıştır. (Geary, 2017, ss. 51-101) Avrupa uluslarının etnik kökenine yönelik ortak payda, hepsinden eskiye uzanan Keltlerle bağlantıdır. MÖ 2000 sonlarında Orta Asya ile Hindistan'dan kopup geniş bir coğrafyaya dağılan bu topluluk İndo-Avrupa halklarındandır. Bazı kolları Orta ve Batı Avrupa'ya yayılırken, bazıları Alplere ve Balkanlara göçmüş, Galat boyuysa MÖ. 279'da Balkanlar'dan önce Trakya sonra Anadolu'ya geçmiştir. Bölgedeki karışıklıklardan istifadeyle Orta ve Batı Anadolu'ya yerleşmişler, ancak zamanla Anadolu halkları, Yunanlılar ve Romalılarla kaynaşıp asimilasyona uğramışlardır. (Maier, 2003, ss. 9-24)

Anlaşılacağı üzere, -Kral Agenor'un şahsında- 'yokluğu' kendisini hissettiren ve çaresizlik içinde sürdürülen Europa 'arayışı', kendisine tarih, kültür, medeniyet, etnisite ve geçmiş arayışındaki Avrupalı ulus-devletlerin kimlik bocalamasıdır. Bu kendi geçmişini sahiplenme evresinde de sorunludur; zira Mezopotamya, Hind, Mısır, İran, Çin misali köklü bir tarihleri yoktur.[18] Efsanede Yunanlı Zeus'un Fenikeli Europa'ya tecavüzünü, Avrupa'nın bu yoksunluk psikolojisinin ikamesini içeren telafi mekanizmalarıyla yorumlamak mümkündür; sadece medeniyet, kültür ve sanat değil teknoloji, icatlar ve yenilikler, yani maddi ve manevi hemen her şey Doğu orijinlidir. Gerçi sosyal bilimlerin Avrupa'da kurumsallaşmasıyla bu telafi edilecek ve tümünün Batı tarafından sahiplenilmesi bir yana tarihin ve medeniyetin kuruculuğu rolü de Avrupa'ya bahşedilecektir.

Kısacası Avrupa devletleri, azametli Zeus'un -Helen uygarlığının- tohumlarını taşımak zorunda kalmış -aslen Doğulu- Europa'nın yetimleridir. Ulus-devletlerce sahiplenilmeye uğraşılan kökenler, Helen kimliği haricindeki geçmiş tasarımlarının hepsinde muğlaklıklara teslim oldukları gibi yeterince pürüzsüz ve idealize edilebilir de değildirler. Bundan dolayı ulus-devletlerini dizayn etseler de benlikleriyle gerçek

18 Antik Yunan'a dair bilinen ilk yazılı metinler, Homeros'un MÖ 700'lerde derlediği İlyada ve Odysseia destanlarıdır. Oysa Yunanların öncülü olan Miken Uygarlığı, kökeni MÖ 1600'lere kadar uzanan Lineer B yazısını kullanmıştır. Yapılan araştırmalar, Hint-Avrupa göçleriyle Orta Asya'dan gelen bu toplulukların önce Balkanlara, ardından Yunanistan'a ulaştığını ve zamanla bu coğrafyada Helenleştiklerini göstermektedir. Öte yandan, tarih yazımı konusundaKİ genel uzlaşı uygarlığın kökenini Doğu'ya dayandırır: Mısır'ın tarihi MÖ. 4000'lere uzanır ve mevcudiyetleri Narmer Tabletlerinde kayda geçerken, Mezopotamya'da yine MÖ. 4000'lerde Irak'ın güneyinde Sümerler kendini göstermekte ve çivi yazısıyla metinleri bulunmaktadır, İranlıların atası Elamlar MÖ 3000'lerde Sus bölgesindeki erken bir uygarlık olarak Elamit yazısını kullanmıştır, izine MÖ 3300'lerde Indus Vadisinde rastlanan Hintlilerin yazılı metinleri Veda'larsa MÖ. 1500 tarihlidir.

anlamda bütünleşememiş -veya kendisi olmayı 'tamamlayamamış' çocuklar- gibidirler. Etnisite temsiliyle yeterince geriye ve temiz bir geçmişe gidemeyecekleri netleşince, çaresizce kültürel kimlikle yetinilerek başlatılan "baba arayışı" yahut "atasını sahiplenememenin ızdırabı" temaları bağlamında psikanaliz, sosyal psikoloji, kültürel antropoloji, kültürler-arası çalışmalar, vb. bilimsel alanların perspektifindeki yorumlara açık bir hikayedir onlarınki…

Avrupa Kimliği Mirası ve Aydınlanmacı Düşünürlerin Rolü

Yunanistan, koşullar fazlasıyla müsait olduğundan, daima geçmişine yapılan Avrupa-merkezci atıfların meyvelerini devşirme peşinde koşmuştur.[19] Aydınlanmacılardan Helen uzmanı Fransız filolog La Rochette, -Aydınlanmanın simgesi- *Ansiklopedi*'nin Yunan entelektüellerine pozitivist tesirinden memnuniyetini dillendirirken, aynı zamanda Yunan aydınlarını küstahça cesaretlendirip kökenleriyle abartılı gurur duymalarına yol açtığını belirterek "*atalarından alınan sermayeyi büyük bir faizle geri ödemek durumunda olan Avrupalıları borçlu olarak görüyorlar*" serzenişinde bulunuyordu (Smith, 2018, 273). Ancak serzenişinin haklılığı tartışmalıdır; *Ansiklopedi*'nin Yunanlılar maddesi "*Tarihin en büyük insanlarını yetiştiren en mümtaz halk*", Antik Yunan maddesi de "*saygımızı ve araştırmalarımızı hak eden tek beğeninin en parlak ışıkla yayıldığı yer*" övgüleriyle kendilerini taçlandırmıştı (Hartog, 2020, s. 102). Hal böyleyken, farklı beklenti içine girmek abes olurdu asıl!

Aydınlanma düşüncesine değinmişken… Mitoloji, din ve kültür alanlarının otoritesi Campbell (2023, s. 35), mitlerin etkilerine yönelik evrensel

19 Carr'ın (2018, s. 11) tartışmaya açtığı üzere, tarihyazıcılığında köklü dönüşüm amacıyla tarihi öznel yorumlardan soyutlayarak "sadece olgulara dayanan" ve amacı "nasılsa öyle göstermek" olan pozitivist içerime kavuşturma peşindeki modern tarih biliminin kurucularından Ranke'nin paradigmatik yöntemi doğru olsa da işleyiş böyle gerçekleşmemiştir. Akademinin dışına çıkıldığında gerçek hayattaki pratik devreye girmiştir. Millas'ın (2015, s. 10) değindiği gibi, tarih geçmişi 'anlatan' olmaktan öte 'yorumlayan' bir bilimdir, tarihçiyse öznel yorumlarını getiren kişidir. Her tarihçi içinden çıktığı toplumdan etkilenir ve çalışmalarına yansıtır. Ancak *Antik Yunan'a ait söylenti ve mitoslardan tarih türetildiği ve tarihin neredeyse tamamen bağlamından kopartılıp propagandaya indirgendiği* durumlar nadirdir. Yunanlı tarihçilerin ilk dönemlerinde Osmanlı düşmanı Yunan Tarihi döşenirken atıflarının İngilizce kaynaklara dayanması bunun kanıtıdır. Milliyetçilik ideolojisiyle 18. ve 19. yüzyıllarda her toplum kendi ulusal tarihini oluşturmaya başladığında ırkçı anlayışlar kâğıda dökülse de hiçbiri Yunanlılar kadar şanslı olamamıştır. Gerçekliği tartışmalı ve muğlak söylemlerle Avrupa işine gelen bir 'kültürel tarih' yaratılmış ve sosyal bilim kisvesi altında Yunan toplumu ile aydınlarına hediye edilmiştir. Yunan aydınlarınaysa kendilerine sunulanları köpürtmek kalmıştır…

bir çerçeve tesis etme peşindedir; *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*'nda, kahramanın dönüşüm sürecini ve kazandığı bilgeliği insanlarıyla paylaşmasını mitlerin yörüngesinde işlevlendirir. Yolculuk, mitolojik kahramanın içsel ve dışsal çatışmalarını aşarak olgunlaşma sürecinin temsilidir; yani, kişisel dönüşümünün ardından kendini keşfetmesinin metaforudur. Bu olgunlaşma, insanın karanlık tutkularından kurtularak içindeki vahşiyi kontrol edebilme yeteneğidir. Kahraman, hikâyeyle bütünleşiktir; hikâyeyse, hayattaki her şeyi gerektiği biçimde ilişkilendirip doğru bakış açısı kazanabilmeyi sağlar. Yani mitler, ruhani potansiyeli gösteren ipuçları olma yanında anlam odaklı zihinsel tatminin de ifadeleridir. (Campbell ve Moyers, 2007, ss. 13,24) Rasyonalite, eleştirel düşünce, bilimsel metodoloji, sekülarizm, hümanizm, özgürlük, bireycilik, ilerlemecilik parametrelerinin sözcülüğünü üstlenen Aydınlanmacıların Helenizm saplantısını, 'içindeki vahşiyi kontrol edebilme' uğraşısı ile 'karanlık tutkular'a karşı durma ve 'arınma' nosyonları ışığında analiz etmek gerekir.

Roma'nın yıkılmasını takip eden Orta Çağ'ı "karanlık çağ" diye adlandıran Aydınlanmacılardı ve buna sebep olan kavimlerin "medeniyet düşmanı" görülüp "barbar" kabul edilmesinde önemli rol oynamışlardı. Sınır tanımayan katliam ve tecavüzlerinden dolayı Germen toplulukları 'barbar' ilan eden -Aydınlanmanın simgelerinden- Voltaire (1759, ss. 60-80), toplumların kültürel evrimini incelediği ve yeni çağın evrensel tarihyazımına dair rehber kabul edilen kitabının birçok yerinde, Gotlar ile Vandalların Roma İmparatorluğu'nun yıkılışına etkilerini ve bunun sonucunda bilimin gerilemesiyle "cehalet" döneminin başladığını ilk dile getirendir. Rousseau (2013, s. 197), toplumların evrimsel aşamalarına ve uygarlıkların çöküşüne değinirken, barbar kavimlerin yol açtığı şiddet yüklü kaoslar ile doğal düzenin bozulması arasındaki paralelliklere dikkat çeker. Montesquieu (2014, s. 108), toplumların idaresini ve nasıl yöneltilmeleri gerektiğini izah ederken, Roma'nın çöküşüne giden yolda paralı asker olarak barbarlara güvenilmesini affedilmez hata sayar ve "*yok edici güç*" diye tanımlar. Aydınlanma felsefesinin zirvesi Kant (1903, s. 98, 103), Got ve Vandallar gibi barbarların sebep olduğu kan dökücülüğü insan aklının ilerlemesine vurulmuş darbe sayarken; Hume (2004, s. 17), Saksonlar özelindeki kritiğiyle bu toplulukları 'insanlık dışı' ve 'ilkel' addetmekteydi. Asıl vurucu hamle, Roma'nın MS. 455'te yağmalanmasını "*vahşetin ve barbarlığın zirvesi*" gören Gibbon'dan (2019, ss. 351-415) gelir; bu kavimleri, Roma'nın oturmuş idari sistemi ile klasik medeniyetini yıkıp Avrupa'yı asırlarca etkisine alacak "karanlık çağa" sürükleyen "*medeniyet düşmanları*" itham etme nedeni, Roma İmparatorluğu'nun

yıkılışını uygarlık sürecinin gerilemesiyle özdeşleştirmesidir. Yine de belirtmelidir ki, ortada -yaklaşık iki yüz elli yıl sonra- post pozitivist bilim paradigmasının değişimi 'morfogenetik anlayış' çerçevesinde yorumlayacağı bir durumsallık söz konusudur; düzen düzensizlikten doğmuş, kaos ve kargaşanın nedenlediği olaylar Avrupa'yı yeni döneme taşıyarak feodal sistem ile ulus-devletleri sahneye çıkartmıştır.

Kısacası, Roma'yı yağmalayıp İtalya'yı işgal eden Gotlar, antik medeniyete ait anıtsal sanat eserlerini yakıp yıkan ve gündelik hayatta isimleri şiddet yüklü bir yıkıcılığı ifade eder şekilde sıfatlaşan Vandallar, kiliseleri yağmalayıp yerleşim merkezlerini ateşe vererek Batı Avrupa'ya kâbus gibi çöken Vikingler, İngiltere ve İtalya gibi merkezleri hükümranlığına alan Normanlar yanında Franklar, Saksonlar, Lombardlar… Hepsi dehşetengiz katliam ve tecavüzlerle anılan, ama daha önemlisi Batı Avrupa'nın kadim imparatorluğu Roma'nın çöküşünde başrol oynamış -gerçi sonraki dönemlerde Avrupa'nın etnik kökenleriyle bağlarını kabul edecekleri- bu barbarlarla soy bağı yerine, kendilerini Yunan ile Roma gibi medeniyet ve kültürle özdeşleşmiş bir geçmişle bağlantılandırmayı yaşadıkları çağın kimliğine daha uygun bulmuş olsalar gerektir. Nihayetinde, yaşlı kıtaya adını veren *Europa* miti, Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia*'sına ilham kaynağı olup ölümsüzleşen *Troya Savaşı*[20], şehir düştüğünde yeni yurt arayışındaki Troyalılara önderlik eden ve Roma'nın atası sayılan -Vergilius'un başyapıtının kahramanı- *Aeneas* veya Roma'nın diğer kurucu söylencesi *Remus ile Romulus*[21] destanları dururken, barbar kabilelerin savaş ve yıkımlarla dolu tarihlerini öne çıkartmak ve kutsamak dönemin ruhuyla uyumlu kaçmayacaktı…

20 Doğu, her yönüyle Batı'ya sızmış ve onu etkilemiştir. Troya Savaşıyla özdeşleşen "tahta atın" ilham kaynağı, çok daha eski tarihli bir Doğu söylencesidir; Mısırlılara hediye edilen çuvallarda gizlice kente sızan savaşçılarla mücadeleyi anlatır.

21 Efsaneye göre iki kardeş, Alba Longa kral soyundan Rhea Silvia ile savaş tanrısı Mars'ın çocuklarıdır. Rhea Silvia'nın taht hakkını gasp eden amcaları Amulius, ikizleri bir sepete koyarak Tiber Nehri'ne bırakır. Nehir kıyısında bir dişi kurt tarafından bulunup emzirilen bebekler, çoban Faustulus tarafından ormanda bulunur ve onun ailesi tarafından büyütülür. Zamanla büyük savaşçılara dönüşen iki kardeş, kendi şehirlerini kurmaya karar verir. Yer olarak Tiber Nehri kıyısını seçseler de, Palatine Tepesi mi yoksa Aventine Tepesi mi üzerine kurulacağı konusunda anlaşmazlığa düşerler. Bu tartışma sonucunda Romulus, kardeşi Remus'u öldürür. MÖ 753'te Roma'yı kuran Romulus, kentin ilk kralı olur ve şehir zamanla büyük bir medeniyete dönüşür... Bu anlatıda, bazı paralellikler son derece dikkat çekicidir: Bebeklerin sepete konularak nehre bırakılması, Hz. Musa'nın Nil Nehri'ne bırakılmasıyla; kardeşler arasındaki ölümcül çatışma ise, Kabil ile Habil'in öyküsüyle benzerlik taşır. Teferruatlar farklı olsa da anlatı yapıları şaşırtıcı biçimde örtüşür.

"Öteki" Olarak Troyalı Kimliği

Avrupa'nın kurucu metinleri *İlyada*, *Odysseia* ve *Aeneas* haricinde *Döngüsel Destanlar*'da da -*Cypria, Aethiopis, Iliupersis, Nostoi, Telegony*'de- geçen Troya Savaşı sembolik bir öneme sahiptir; Antik Yunan'ın dört bir yanından koşup gelen figürleri barındırır bağrında. Yunanlılarının -iki bin yıl sonra Vikinglilerin vur kaç taktiğindeki gibi- yağmalama ve katliama girişmeleri bir yana bırakılırsa (Reader's Digest, 1999, ss. 24-27), antik dönem kahramanlarının hemen hepsi tam kadro oradadır ve Yunan siteleri bunlar tarafından kurulacaktır. Yunanlıların saldırısına uğrayan Troyalıların/Truvalıların etnisitesi ise, Batı Anadolu kökenli bir halktır. Ve tam da burada, 'öteki' ile ilgili söylenceler devreye girer…

İspanyol gezgin Pero Tafur (1911, s. 185) kitabında, 1437'deki Konstantinopolis seyahatinde şahit olduğu, kuşatma tehdidindeki -Osmanlıları eski Anadolu halklarının devamı sayan- şehrin sakinleri arasında dolaşan "*Türkler Troya'nın intikamını alacaklar*" fısıltılarını aktarır. Bu, Troya'nın yıkımını Yunanlılarla ilişkilendirmelerinden dolayı, Konstantinopolis'in fethinin tarihi bir intikama karşılık geleceğinin tedirginliğidir. Bizanslı tarihçi ve devlet adamı Kritovulos (1954, s. 168), Midilli kuşatması sırasında Fatih'in bölgeyi ziyaret ettiğini ve hayranlık duyduğu Troyalıların yiğitliklerini övdüğünü yazar. Troya'nın efsanevi figürlerine saygısı, Fatih'in kendisini bu kahramanlarla özdeşleştirmesinin ve bölgenin tarihi mirasına sahip çıkmasının ifadesidir. Diğer bir örnekse daha yakın tarihlidir. Çanakkale'ye 1915'te çıkartma yapan Müttefikler, savaş gemilerinden birine Troya'ya saldıran Akhalı komutan Agamemnon'un adını vermişlerdi. Müttefikleri tarihi bir hezimete uğratan Atatürk'ün 1922'de yanındakilere "*Dumlupınar'da Troyalıların ve Hektor'un intikamını aldık*" dediği bilinir. (Eyüboğlu, 1999, s. 12) Fatih'in ve Atatürk'ün sözleri, Çanakkale'nin Antik Truva yerleşkesindeki müzenin duvarlarında çerçeveli durmaktadır. Rönesans aydınlarının Troya'nın düşüşüyle ilgili görüşlerini konu alan bir çalışmada da; Troyalı Komutan Turkus'un Anadolu'nun içlerinden gelen Türk savaşçılara liderlik ettiği ve Troyalıların katledilmesinin ardından Yunanlılardan intikam almak için Anadolu'ya gidip asker topladığı dile getirilmiştir. Bu görüş, Rönesans düşünürleri için Troya'nın mitolojik ve sembolik önemine ek olarak, Türklerin hileyle ele geçirilen Troya'nın intikamcıları sayıldığı tarihsel bir adalet anlayışının tasviridir. (Harper, 2017, s. 122) Başka bir kaynakta, Konstantinopolis kuşatıldığında Kardinal Isidore'un Fatih için kullandığı "Troyalıların Prensi" deyimi yer alır. Bakış açısı yine aynıdır, Konstantinopolis'in düşüşü ile Troya'nın yağmalanması arasındaki simgesel bağ ve

Bizans'ın fethinin Troya'nın intikamı olduğu iması. (Spencer, 1975, s. 102) Ünlü bir tarihçi de, Türklerin kökeninin Troya kahramanlarından yiğit savaşçı Teucri ile aynı olduğuna vurgu yapar. Daha çarpıcısıysa, Roma'nın kurucularından bazıları Troyalıların soyundan geldiğinden, Romalılar ile Türkleri -ortak efsanevi miras yoluyla- akraba saymasıdır: "*Soyları antik Teucri'den gelen Türkler, Truvalılarla bağlantılıdır; dolayısıyla Latince Turci ve İtalyanca Turchi terimlerinin kökleri bu eski mirasa dayanır.*" (Gibbon, 2019, s. 205)

Helen Mitinden, AB'yi Dağılmanın Eşiğine Getiren Euro Krizine!

Avrupa inşasının kurgusuna yönelik zorlama çabalar ve günümüzdeki bazı yansımaları paralelinde konuyu toparlayacak olursak… Helen Uygarlığı ile Avrupa arasındaki köprünün, aradaki neredeyse iki bin yıllık uçurumdan dolayı nasıl kurulacağı ve sürekliliğin neye dayandırılacağı sorunu[22], Amin'e (2007, s. 117) göre ırk temelli varsayımlarla -sadece zamansal değil entelektüel ve kültürel mesafede de- aşılmaya çalışılmıştır: Linnaeus ve Cuvier gibi doğa bilimcilerin hayvan türlerinin sınıflandırılmasında kullandıkları yöntemi Darwin'in evrimci metodolojisiyle harmanlayan Gobineau ve Renan gibi Avrupa-merkezci radikallerin, insan 'ırklarının' doğuştan ve doğaları gereği belli özelliklere sahip olduğu tezinden hareketle üstün meziyetlerin Avrupa halklarında toplandığı faraziyesi…

22 Aslında Helen Uygarlığı ile Rönesans Avrupası arasında, genellikle göz ardı edilen ciddi uyuşmazlıklar vardır. Rönesans düşünürlerinden bazıları, Antik Yunan felsefesini sorgulayarak işe başlamış ve özellikle Aristoteles'in gerçeklikle örtüşmeyen görüşlerini Avrupa'da bilimin gelişmesinin önündeki temel engellerden biri olarak görmüşlerdir. Bu nedenle modern düşünce, felsefenin yerine bilimi ikame etmeye yönelmiştir. Spekülatif içerikli ve bilimsel ilerleme açısından engelleyici kabul edilen felsefenin ya tamamen geri çekilmesi ya da "bilim felsefesi" formuna bürünerek bilimin hizmetine girmesi gerektiği savunulmuştur.

Bu arayışlarından ötürü Avrupa, imtiyazlara boğulan Yunanlılarca[23]- Batılı başka hiçbir toplumda rastlanılmayan şekilde- sürekli istismarlara uğramıştır. Avrupa'nın "şımarık çocuğuna"[24] dönüş(türül)en Yunanlıların son bulmayan Hellas ve Megáli Idéa fantezileri[25] kan ve şiddetle bezeliydi. Hellas İmparatorluğu'nu yeniden diriltme uğraşıyla 1821'de Balkanlar kırsalındaki Türk-Müslüman katliamları, Megáli Idéa hayaliyle 1920-22'de Anadolu'da sonu hüsranla bitecek vahşetleri, Osmanlı'nın son dönemlerinde ardı arkası kesilmeyen kanlı isyanları gösterilen müsamahaların sonucuydu. (Herzfeld, 2010, s. 178)

Üstelik bu tavizler, geçmişle sınırlı kalmayarak günümüzde de devam etmiş ve son dönemde ciddi finansal krizlere yol açmıştır. Middelaar (2014, ss. 363-390), Yunan stratejisinin Avrupa'ya empoze ettiği isteklerinde

23 Bernal'ın "eskiçağ modeli" dediği tarihsel-kültürel versiyon 19. asrın başlarına dek geçerliliğini korumuş; ancak Yunan tarihinin şoven versiyonunun 1840'larda Avrupa'da okul müfredatlarına sokulması ve Balkanlar'da Osmanlı'ya karşı ırk temelinde kanlı ayaklanmaların patlak vermesiyle, "Avrupa medeniyetinin beşiği Yunanistan'dır" efsanesi tomurcuklanmıştır... Yunan tarihinin bu yeni versiyonunun yaygınlaşmasında, 1839'da yayımlanmaya başlanan Pauly-Wissowa Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft başta olmak üzere çeşitli ansiklopediler önemli rol oynamıştır. Bu kapsamlı eser 1978'de tamamlanmış, ardından 1996-2003 arasında Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike adıyla 18 cilt hâlinde güncellenmiş ve 2006'da Brill's New Pauly başlığıyla 20 ciltlik İngilizce versiyonu yayımlanmıştır. Benzer şekilde, Avrupa'nın önde gelen yayınevlerinden çıkan iki temel ansiklopedi daha dikkat çeker: Cambridge Ancient History, en erken dönemlerden MS 600'e kadar uzanan bir zaman dilimini kronolojik ve tematik biçimde kapsar. İlk baskısı 1924–1939 arasında yayımlanmış, 1970'lerde 14 cilt olarak güncellenmiştir. Oxford Classical Dictionary ise ilk kez 1949'da basılmış, 1970 ve 1996'da yeni edisyonlarla revize edilmiştir.

24 Yunanistan için "şımarık çocuk" benzetmesi ilk kez Fransız Basınında kullanılmıştı. Megáli Idéa hayaliyle sürekli isyan çıkaran Yunanlılar Osmanlı ordusunca en son 1897 Mayıs'ında Dömeke'de hezimete uğratılsa da büyük devletlerin baskısıyla İstanbul'da barış yapılıp Teselya Yunanlılara bırakılacaktı. Barış anlaşmasına rağmen kanlı eylemleri devam edince, Fransa'da gazeteler şımarık çocuk anlamındaki "enfant gâte" deyimini kullanmaya başlamıştı...

25 Fikri boyutta 1814'te kurulan Etniki Eterya kısa sürede siyasi kimlik kazanarak Megáli Idéa halini almış, başkentinin İstanbul olduğu Hellas İmparatorluğu aşkıyla Yunan ayaklanmalarının fitilini ateşlemiştir. Örneğin Sevr Antlaşmasıyla Doğu Trakya, Ege, Adalar'ın kendilerine bırakılmasıyla pervasızlaşan Yunanlılar, verilen topraklarla yetinmeyerek 22 Haziran 1920'de taarruza kalkıp Batı Anadolu'yu işgal ettikten sonra gözlerini Orta Anadolu'ya dikmişti. Bu yüzden, gerek -Yorgun Savaşçı, Esir Şehir Üçlemesi, Kurt Kanunu gibi- eserlerinde yaşananları konu edinen Kemal Tahir gerekse Türk siyasi tarihi ile ATÜT konularındaki tezleriyle düşünce hayatımıza farklı bakış açısı kazandıran İdris Küçükömer, Kurtuluş Savaşını Türk-Yunan Savaşı sayarlar.

dayatmacı olmasına ve Avrupa'nın bunları "kendi meselesi" gibi görerek sahiplenmesi için her yolu denemesine dikkat çeker. Yazarın benzetmesiyle, -Yunan tragedyalarına özgü koro halinde- kendi çıkarlarını merkeze alıp çıktığı sahnede hem izleyici hem katılımcı rolleriyle boy gösteren Yunan kamuoyunun[26] yorum yaptığı olayların öznesi ironik biçimde daima kendisidir.[27] Konuyu Avrupa Birliği'ndeki fon akışlarına da getirerek, Yunanistan'ın her bölgesinde görülen -AB projeleriyle finanse edilmiş- inşaatların tabelalarındaki Brüksel'den alınan rakamları afişe ederken imalı bir dil kullanır. İmtiyazların 2010 Euro Krizinde iyice su üstüne çıktığının, Yunanistan'ın borçlarını ödeyemeyeceği kesinleşince mali istikrarın riske girerek AB ülkelerinin yüz milyar euroyu aşan kredilerin borcunu üstlenmek zorunda kaldıklarının altını çizer. O günlerde Almanya Başbakanı Merkel suçlayıcı bir dille Yunanistan'ı hedef alırken, Almanya'daki yayın organları da tarihi Akropolis'in satılmasını teklif edince Alman ve Yunan basını arasında ciddi polemik yaşanmıştı… Farklı dönemlerdeki Avrupa Komisyonu verilerine göre, 2010-2018 arasında üç farklı "kurtarma paketi" ile finanse edilen Yunanistan, 13 Temmuz 2015'deki son paketi Euro Bölgesi'nden çıkma -Grexit- *tehdidiyle* almıştır. Mali kriz, bazı AB ülkelerinde hükümetlerin düşmesine yol açtığı gibi AB liderleri arasında keskin ayrışmalara, hatta AB'nin dağılma süreci tartışmalarının gündeme gelmesine kadar varmıştır. Yunan Hükümetlerinin uzun yıllardır ekonomiyle ilgili hayali istatistikler ve sahte raporlar yayınladıkları ortaya çıkınca, bunun en yıkıcı sonucu, AB'ye güvenin sarsılmasından ötürü İngiltere'nin -Brexit Referandumu sonrasında- AB'den ayrılmasıyla büyük bir kopuşun yaşanmış olmasıdır. (Copsey ve Haughton, 2014, ss. 74-89)

---

26 Goscinny ile Uderzo'nun, ünlü çizgi romanlarının *Asteriks Olimpiyat Oyunlarında* adını taşıyan 1968 tarihli 12. sayısında Yunanlıları "uyanık üçkağıtçılar" tipolojisinde resmetmesine ilaveten, antikite yanında günümüzdeki ulusal klişeleriyle de dalga geçmesi boşuna değildir... (Steinz, 2018, s. 31)

27 Middelaar'ın saptamaları, Goscinny ile Uderzo haricinde, edebiyat tarihçisi Szerb'ın da Yunanlı kimliği tanımının sağlaması gibidir; Szerb (2008, s. 23) "düzenbazlıkta usta" saydığı Odysseia karakteri hakkında şunları söyler: "*yalnızca bir kahraman ve insan olarak değil, karakteristik olarak da Yunanlıdır. Onda Yunan ulusal çizgileri tüm görkemiyle karşımıza çıkar: Konuşmayı sevmesi diplomatik becerikliliğe, keskin zekâsı herkesin aklını aşan bir kurnazlığa dönüşür.*" Homeros'un kahramanlarını analiz ettiği ve sonuna kadar Yunanlı olduklarının altını çizdiği metnindeki diğer betimlemeyse, "*Hermes yalan söyler: çünkü Yunanlıdır. … Hermes'in hırsızların ve yeteneklerin tanrısı olduğu da doğrudur, yalan onun doğası gereğidir … ancak Yunanlıların tanrısı olabilirdi*" satırlarını içerir.

Batı'nın Kendisini Tanımlama Serüveninde Tarihin Sessiz Ortakları: Ortodoksluk ve Osmanlı İmparatorluğu

Avrupa'nın soy ağacı projesine yönelik çalışmanın başında kullandığım "*icat edilme zorunluluğu çaresizce kabullenilmiş köken arayışı*" tezini, farklı perspektifler ışığında tarihsel ve kültürel arka planlara dayandırmaya çalıştım. Görüldüğü üzere, Avrupa'nın siyasi tarihi ciddi çelişkilerle yoğrulmuştur. Literatürün ezici kısmında çıkış noktası Antik Yunan olmakla birlikte, Avrupa kimliğinin ikinci ana durağı Roma İmparatorluğu'nun MS. 395'te batı ve doğu diye bölünmesi bütüncül bir Avrupa tarihi adına kırılmadır. Medeniyet inşasında köklü ayrışmaya karşılık gelen bu süreç, mezhepsel merkezde dil ve kültür üzerinden gerçekleşmiştir; batı Latin'ken doğu Rum'dur. Akdeniz ile Orta Doğu arasındaki ticaret yollarını elinde tutarak ticari merkeze dönüşen ve zenginlik yanında geniş coğrafyaya yayılmış toplulukları da idaresinde tutan Bizans, yüzü doğuya dönük kozmopolit bir devletti. Ayrıca Karolenjleri imparatorluk statüsüne yükselten ve Batı Avrupa'nın büyük bölümünü birleştirerek Avrupa üst kimliğinde ilk adımı atan Charlemagne'in, Roma'da *Augustus* ve *Pater Europae* unvanlarını alıp taç giymesiyle tarihi kopuş resmileşir ve daha da önemlisi Bizans artık "Roma" olmaktan çıkıp "Konstantinopolis" kimliğine kavuşur. Bundan ötürü, Bizans'a "birleşik Avrupa" idealinde rol biçilmesinin tutarlılığı tartışmalıdır ve Ortodoks kimliği de bunu imkânsız kılan asıl faktördür. Ortodoksluk yoluyla Bizans, kendisini Katoliklik yanında Batı'dan da ayrıştırmıştır. Batı'daki Avrupa, kimliğini "Latin Hıristiyanlığıyla" tanımlarken; 1204'deki Dördüncü Haçlı Seferinde yağmalanan, kısa süreliğine bile olsa -Haçlı artıklarının kurduğu- Latin İmparatorluğunun idaresinde kalan, şiddet ve tecavüzlere sahne olan Konstantinopolis'teyse, Bizans'ın Büyük Lagotet'i Lukas Notaras'ın tarihe geçen ifadesiyle "*Konstantinopolis'te Latin serpuşu görmektense Türk sarığı görmeyi yeğlerim*" yahut İstanbul'un fethiyle Fatih'in Patrik tayin ettiği dini önder Skholarios'un "*Türklerin kılıcı Frenk'in ekmeğinden iyidir*" diyen bir zihniyet ve siyasi duruş belirleyiciydi. Benzer şekilde, Konstantinopolis'i alan Türklerin bir süre sonra Avrupa'yı da hükümranlığına katacağı endişesiyle Papa III. Calixto'nun gönderdiği 16 kadırgalık donanma Kuzey Ege adalarını ele geçirse de Rum halkın işbirliği yapıp desteklediği Osmanlı donanması işgali kolayca bertaraf edecektir. Gibbon'un, Bizanslı Rumları dini ruh dışında hiçbir şeyin harekete geçiremediği ve bu ruhun sadece kin, husumet ürettiği saptamaları Avrupa tarihi -ve Osmanlı tarihi- adına önemlidir. Aslında bu durum iki taraf için de geçerliydi. Tarihçiler, Konstantinopolis'in düşüşünü haber alan Papa II. Pius'un "*şimdi gerçekten Avrupa'ya, ana yurdumuza kısıldık*" dediğini yazar; Katolik

Batı, her yönüyle Avrupa'dır. Batı Hıristiyanlığının merkezi İtalya'nın ünlü şairi Petrarca, Papa XI. Gregorius'a mektubunda Osmanlı'nın sadece düşman olduğunun ancak Rumların düşmandan beter kabul edilmeleri gerektiğinin altını çizer. Aydınlanmacı Voltaire, Bizans'ı insan aklının yüz karası olmakla suçlamakta ve Türklerin çok daha sağduyuya sahip olduklarını söylemekteydi. Katolik Kilisesi de kendilerini yalnız bırakan Konstantinopolis'teki imparator ile patriği hain addetmiş ve affetmemiştir. Batı Avrupa, Haçlı Seferlerinin ruhu ve Türk tehlikesi karşısında "kâfir Müslümanlar" ve "barbar Türklerle" mücadelenin yegâne gücü konumundaki Katolik Kilisesi'yle özdeşleşirken, Doğulu Ortodokslar Avrupalı kimliğiyle kabul görmekten ve kendilerini öyle hissetmekten ısrarla uzak durmuştur. Bu kopukluğun izleri, yakın dönemli olaylarda bile kendini belli etmektedir. Kabul süreci gündeme geldiğinde Türkiye'nin AB üyeliğini savunan bazı Avrupalı parlamenterler, üyelik için din kriteri belirleyiciyse Doğu Ortodoksluğundan Yunanistan'ın da üyelik hakkının olmadığı görüşünü sunmuşlardı. Dikkat edilirse bu bakış açısı Ortodoksluğa, Hıristiyanlığa bağlı bir mezhepten öte ayrı bir din bağlamında vurgu yapmaktadır! Benzer birçok etken sonrasında kültürel, dini, siyasi, idari, ticari, toplumsal açılardan ayrışmış hatta karşıt duruma düşmüş iki medeniyettir tartışılan. Kısacası soy ağacı ve köken arayışındaki "Batılı" Avrupa, "öteki" anlayışının mümkün kıldığı ortak düşmandan hareketle ve durumdan vazife çıkararak, kimlik ve kültür bağlamında "doğululuk" tınıları fazlasıyla belirgin "alternatif" bir tarihe sarılma ve zorlama yollu da olsa temellerini onun üzerinden "kurgulama" mecburiyetleriyle hareket etmiştir. Burada Bizans'a da Doğu ile Batı'yı birbirine bağlayan köprü misyonu yüklenir. Bugün Yunanistan ve Balkanlar, Avrupa'nın uç bölgeleridir. Ancak -din saklı tutulmak kaydıyla- bir Yunanlının gündelik yaşam stili ile davranış pratikleri, bir İngiliz, İsveçli veya Polonyalıdansa bir Türk'e daha yakındır; bir Türk'ün yaşam stili ile davranış pratiklerinin Afgan, Pakistanlı veya Araplardan çok Yunanlılara yakın olmasındaki gibi…

Sonuç

Avrupa'nın köken arayışı, kültür ve kimlik düzleminde hem tarihi arka plan hem de kolektif belleğin yönlendirdiği kurgusal inşa sürecine işaret eder. Bu bağlamda Antik Yunan/ Helen medeniyetinin -Avrupa karakteristiği

üzerindeki- kutsallık atfedilen gölgesi,[28] reel tarihsel süreklilikten ziyade zihinsel ve ideolojik restorasyon olarak okunmalıdır. Bu çalışmanın temel tezi de Avrupa'nın kendi iç bütünlüğünü meşrulaştırma ve "öteki" üzerinden varlık kazanan Batılı öz-bilincini inşa etme sürecinde Antik Yunan'a atfettiği sembolik merkezi rolün ortaya konulmasıdır.

Helen medeniyeti, Avrupa'nın üstünlük tasavvurunu temellendirmek için seçtiği bir 'kültürel soy kütüğü' olarak tarih sahnesine çıkar. Ancak bu seçimin ardında yatan realite, Helenizmin coğrafi ve kültürel açılardan Doğu'yla akrabalığı ve çokkültürlü etkileşimlerle şekillenmesi dolayısıyla, bu sahiplenme "uğraşısının" tarihsellikten öte ideolojik tercihlere dayanmasıdır. Bu süreçte, bir yandan Herodot'un barbar nitelemesiyle vücut bulan "öteki" anlayışı Avrupa kimliğinin üzerine inşa edildiği temel zihniyet kalıbına dönüşürken, diğer yandan da Antik Yunan medeniyetinin dili, dini, kültürü ve siyasal düzeni Batı'nın rasyonel öz

28 Antik Yunan ile Helen Medeniyetine yapılan vurgu, yalnızca Avrupa'yla sınırlı kalmamış; Batılılaşma arzusundaki bazı toplumlarda da etkili olmuş ve zamanla kültürel yabancılaşmaya dönüşmüştür. Bunun en belirgin örneklerinden biri, kimlik arayışı içindeki erken Cumhuriyet dönemidir. Türkdoğan, bu dönemi Atatürk ve İnönü dönemlerinin çelişkili kültür politikaları üzerinden değerlendirir. Atatürk'ün öncülük ettiği "Asyatik köken" tezi; Sümer, Hitit, Akad, Frigya, Etrüsk gibi uygarlıkları Türklerle ilişkilendirerek Anadolu'yu Türklerin tarihsel yurdu olarak tanımlamış; buna uygun olarak Türk Tarih Kurumu, Dil Kurumu ve çeşitli üniversite enstitüleri kurulmuştur. İnönü döneminde ise bu yaklaşım terk edilerek "Türk Hümanizması", "Yeni Anadoluculuk" ve "Mavi Anadoluculuk" gibi Batı merkezli kültürel programlar benimsenmiştir. Bunlardan ilki hümanist Türk kimliğini Avrupa'da yetişmiş olmakla eşleştirirken; Mavi Anadoluculuk ise Helen, Latin ve Antik Yunan mirasını Anadolu'ya mal ederek Batı kültürüyle bütünleşmeyi hedeflemiştir. Bu yönelim, çeviri faaliyetleriyle de desteklenir. Hasan Âli Yücel'in himayesinde kurulan Tercüme Bürosu, Nurullah Ataç, Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu gibi isimlerle Antik Yunan klasiklerini Türkçeye kazandırmış; bu eserler Batı kültürünün temel kaynakları olarak sunulmuştur. Ancak bu çeviri politikası, çağdaş Batı edebiyatını dışlayarak tek yönlü bir kültürel aktarım yaratmış; Yahya Kemal ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi edebiyatçılar dahi Grek estetiğini idealize ederek "beyaz lisan" hayali kurmuşlardır. Yeni Anadoluculuk da, ırk temelli yaklaşımları dışlayarak, Anadolu'yu tarihsel bir sentez coğrafyası olarak konumlandırmıştır. Bu süreç yalnızca Cumhuriyet'in değil, kökleri Tanzimat'a uzanan Osmanlı modernleşmesinin bir parçasıdır. Sâdullah Paşa'nın Homeros çeviri girişimi, Mehmed Rauf'un "Yunan-ı Kadîm Târîh-i Edebiyatı" eseri ve Raif Necdet'in Antik Yunan'a yönelme çağrısı bu sürekliliğin göstergesidir. Ünlü sosyolog Eisenstadt bu durumu "ayrılma modernleşmesi" olarak tanımlarken, Toynbee de Herodian ve Zealot zihniyetleriyle açıklar: Herodianizm, modernleşme adına düşmanın yöntemlerini benimseyerek onunla mücadele eden bir eğilimken; Zealot tipi direnç, geleneksel değerleri savunsa da, nihayetinde Batı tarafından bertaraf edilir. Fontana'nın ifadesiyle, Avrupalı olmayan halklar, kendilerine dayatılan kimlikleri içselleştirerek kendi geçmişlerinden uzaklaşmış ve sorunlarının gerçek doğasını kavrama imkânını kaybetmiştir.

benliğine evril(til)miştir.

Avrupa kimliğinin yaratım sürecinde Helen mitinin temel alınması, Aydınlanma felsefesi ile modern Avrupa ulus-devletlerinin etnik kimlik kurguları açısından epistemolojik bir tercihtir. Antik Yunan'ın "rasyonel birey", "demokrat yurttaş" ve "estetik özne" kavramları etrafında betimlenme çabası, Avrupalı zihnin kendisini "uygarlık yaratıcısı" olarak kurmasında kritik bir işlev üstlenmiştir. Bununla beraber, Antik Yunan'ın Doğu Akdeniz ve Anadolu uygarlıklarıyla olan derin kültürel etkileşimi ile Helen kimliğinin melez karakteriyse, Avrupa-merkezci yorumlar tarafından çoğu kez göz ardı edilmiştir.

Avrupa kimliğinin inşasında, Antik Yunan kültü(rü) hem köken hem de talep içeren bir fonksiyonalliğe sahiptir; geçmişteki kesintiler, çelişkiler ve karşıtlıklar Helen miti sayesinde uzlaştırılmaya çalışılır. Bu mitin kültürel işlevi geçmişin meşrulaştırılmasıyla sınırlı kalmayıp, günümüz Avrupa Birliği gibi modern siyasal projelere kadar etkisini sürdüren bir anlatı formuna evrilmiştir. Böylece Helen medeniyeti, tarihsel gerçekliğin ötesinde Avrupa'nın geleceğini tasarlayan bir kültürel algoritmaya dönüşür.

Sonuç olarak, Avrupa'nın Antik Yunan'ı 'atası' olarak tanıması, kimlik ihtiyacı ile tarihsel eksikliğin kurgusal telafisi olarak okunmalıdır. Bu yönüyle, Batı'nın kendilik tahayyülünde Helenizm epistemolojik bir istinat duvarı olurken, "öteki" de Doğu'ya karşı inşa edilen kültürel üstünlük iddiasının ideolojik alt yapısını teşkil edecektir. Tüm bunlar ışığında çalışmanın çıkış noktası ve nihai amacı, Avrupa'nın "kendini kurma" sürecini tarihi referanslar kadar kimlik, güç, kültürel hegemonya ve temsil ilişkileri bağlamında ele alan bütüncül bir perspektif sunmaktır.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics

principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Amin, S. (2007). *Avrupa-merkezcilik: Bir ideolojinin eleştirisi*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Asbridge, T. S. (2012). *The Crusades: The war for the Holy Land*. New York: Simon and Schuster.

Bauman, Z. (2010). *Avrupa*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bernal, M. (2004). Ari Yunan kökeni modelinin oluşturulmasında ırk, sınıf ve toplumsal cinsiyet. *Cogito Dergisi, 39*, Bahar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bernal, M. (2024). *Kara Athena: Eski Yunanistan uydurmacası nasıl imal edildi? 1785-1985*. İstanbul: Ketebe Yayınevi.

Brague, R. (1995). *Avrupa: Roma yolu*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Campbell, J. (2023). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Campbell, J. and Moyers, B. (2007). *Mitolojinin gücü*. İstanbul: MediaCat Yayınları.

Carr, E. H. (2018). *Tarih nedir?* İstanbul: İletişim Yayınları.

Cartwright, M. *Europa*. World History Encyclopedia. https://www.worldhistory.org/Europa/

Collins, R. (1986). *The Basques in European history*. Oxford: Blackwell Publishing.

Copsey, N. and Haughton, T. (2014). Farewell Britannia? 'Issue capture' and the politics of David Cameron's 2013 EU referendum pledge. *Journal of Common Market Studies, 52*(1), 74-89.

Corm, G. (2011). *Avrupa ve Batı miti*. İstanbul: İletişim Yayınları. Çırakman, A. (2001). Avrupa fikrinden Avrupa merkezciliğe. *Doğu Batı Dergisi*, *4*(14).

Dawson, C. (1976). *Batının oluşumu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Delanty, G. (tarih belirtilmemiş). *Avrupa'nın icadı*. İstanbul: Adres Yayınları.

Delmas, C. (1973). *Avrupa uygarlık tarihi*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Diehl, C. (2006). *Bizans İmparatorluğunun tarihi*. İstanbul: İlgi Yayınları.

Eco, U. (1995). *Avrupa kültüründe kusursuz dil arayışı*. İstanbul: Afa Yayınları.

Einhard. (1880). *Vita Karoli Magni (The life of Charlemagne)* (Çev. S. E. Turner). New York: Harper and Brothers. https://www.gutenberg.org/ebooks/22178

Eyüboğlu, S. (1999). *Mavi ve kara*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fontana, J. (1995). *Avrupa'nın yeniden yorumlanması*. İstanbul: Afa Yayıncılık.

Geary, P. J. (2017). *Uluslar miti ve Avrupa kimliği*. İstanbul: Yazılama Yayınevi.

Gibbon, E. (2019). *Roma İmparatorluğu'nun gerileyiş ve çöküş tarihi* (Cilt 3). İstanbul: İndie Kitap.

Goody, J. (2020). *Rönesanslar*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Han, B.-C. (2024). *Hiperkültürellik*. İstanbul: Ketebe Yayınevi.

Harper, J. (2017). *Rome versus İstanbul: Competing claims and the moral value of Trojan heritage*. New York: Routledge. https://www.routledge.com/Rome-vs-Istanbul-Competing-Claims-and-the-Moral-Value-of-Trojan-Heritage/Harper/p/book/9781138789704

Hartog, F. (2020). *Eskiler modernler yabanıllar*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Hazard, P. (1999). *Batı düşüncesindeki büyük değişme*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Hentsch, T. (2021). *Hayali Doğu*. İstanbul: Metis Yayınları.

Herzfeld, M. (2010). Avrupa benliği: Bir tavrı yeniden düşünmek. A. Pagden (Ed.), *Avrupa fikri* içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Higham, N. (2009). Bede on the Britons. *Early Medieval Europe, 17*(2), 154-185. https://sci-hub.se/10.1111/j.1468-0254.2009.00258.x

Hippokrates. (2004). *Cogito Dergisi, 39*, Bahar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hobson, J. M. (2022). *Batı medeniyetinin Doğulu kökenleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hume, D. (2004). *The history of England* (Derl: D. J. Cole). Project Gutenberg License e-book.

Husserl, E. (1994). *Avrupa insanlığının krizi ve felsefe*. İstanbul: Afa Yayınları.

İnalcık, H. (2008). *Doğu Batı: Makaleler II*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.

Kant, I. (1903). *Perpetual peace*. London: Swan Sonnenschein Ltd. https://dn790007.ca.archive.org/0/items/perpetualpeaceph00kantiala/perpetualpeaceph00kantiala.pdf

Karlsson, I. (2008). *Avrupa ve Türkler*. İstanbul: Homer Kitabevi.

Kerr, G. (2011). *Avrupa'nın kısa tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Khella, K. (2005). *Üniversalist tarih*. İstanbul: Su Yayınevi.

Kritovulos, M. (1954). *The history of Mehmed the Conqueror*. Cambridge: Harvard University Press. https://archive.org/details/history-of-mehmed-the-conqueror

Lacoue-Labarthe, P. and Nancy, J.-L. (2015). *Edebi mutlak*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Lang, S. (2018). *Avrupa tarihi*. İstanbul: Dummies Tarih Dizisi.

Maier, B. (2003). *The Celts: A history from earliest times to the present*. Edinburgh: Edinburgh University Press. https://archive.org/details/the-celts-a-history-from-earliest-times-to-the-present-book/mode/2up

Malraux, A. (2002). *Batı'nın iğvası*. İstanbul: Hece Yayınları.

Meriç, C. (1996). *Umrandan uygarlığa*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Middelaar, L. van (2014). *Avrupa: Bir geçiş süreci*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Millas, H. (2015). *Yunan ulusunun doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Montesquieu. (2014). *Kanunların ruhu üzerine*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Morin, E. (1988). *Avrupa'yı düşünmek*. İstanbul: Afa Yayınları.

Onay, Y. (2010). "Çevirmenin önsözü". Aiskhülos, *Oresteia üçlemesi*. İstanbul: Mitos Yayınları.

Pez, W. A. (2017). *Modern Avrupa halkları tarihi*. İstanbul: Kolektif Kitap.

Puchner, M. (2020). *Kelimelerle dünya tarihi*. İstanbul: Pegasus Yayınları.

Reader's Digest. (1999). *When, where, why and how it happened*. London: The Reader's Digest Association Ltd.

Rhodes, P. J. (2019). *Antik Yunan'ın kısa tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Roberts, J. M. (2010). *Avrupa tarihi*. İstanbul: İnkilap Kitabevi.

Rousseau, J. J. (2013). *İnsanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı*. İstanbul: Say Yayınları.

Schmitt, C. (2004). *Cogito Dergisi, 39*, Bahar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Smith, A. (2018). *Seçilmiş halklar*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Spencer, T. (1975). *Turks and Trojans in the Renaissance*. London: Routledge. https://archive.org/details/turks-and-trojans-in-the-renaissance

Spiridovitch, A. T. (tarihsiz). *Türksüz Avrupa*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Springborg, P. (2020). *Batı cumhuriyetçiliği ve Şark hükümdarı*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Steinz, P. (2018). *Avrupa'yı Avrupa yapan değerler*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Szerb, A. (2008). *Dünya edebiyatı tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Şâyegân, D. (2008). *Batı karşısında Asya*. İstanbul: Anka Yayınları.

Tafur, P. (1911). *The travels of Pero Tafur* (Çev: W. M. McAllister). New York: The University Press. https://archive.org/details/tra_pero_tafur_english

Voltaire. (1759). *An essay on universal history, the manners, and spirit of nations: From the reign of Charlemagne to the age of Lewis XIV*. https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=hvd.hwnhrv&seq

Wood, E. M. (2009). *Yurttaşlardan Lordlara*. İstanbul: Yordam Kitap.